
Genç, Serdar- Çakır, Fırat (2022). "17. Yüzyıl Sonlarında Edremit Kazası'nda Askerî Zümrenin Sayısal Varlığı Üzerinde Bir İnceleme". *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*. S. 12, s. 225-259.

17. YÜZYIL SONLARINDA EDREMİT KAZASI'NDA ASKERİ ZÜMRENİN SAYISAL VARLIĞI ÜZERİNE BİR İNCELEME AN ANALYSIS ON THE QUANTITATIVE PRESENCE OF THE MILITARY CLASS IN THE EDREMIT DISTRICT IN THE LATE 17th CENTURY

Doç. Dr. Serdar GENÇ¹
Balıkesir Üniversitesi
sgenc@balikesir.edu.tr

Dr. Öğr. Gör. Fırat ÇAKIR²
Ardahan Üniversitesi
firatcakir@ardahan.edu.tr

Öz

Osmanlı toplumu askerî ve reaya olmak üzere iki temel esas üzerine şekillenmiştir. Yönetici zümre olarak da tanımlanan askerîler bu yönüyle hem Osmanlı merkez hem de taşra teşkilatında özel bir yere sahip olmuşlardır. 17. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti'nin batı cephesinde uzun soluklu harplerde Kutsal İttifak kuvvetlerine karşı mücadele veriyor olması askerî zümrenin topyekûn olarak cepheye intikalini zorunlu hale getirmiştir. Bu kapsamda Osmanlı taşrasındaki askerîleri teftiş edip kayıt altına almak için bir dizi girişimlerde bulunulmuştur. İşte bu çalışmada Edremit Kazası'ndaki sayımdan hareketle kasaba ve köylerdeki askerî zümreyi araştırıp bunların dağılımına dair bir tablo ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu kapsamda askerî zümreyi meydana getiren kapıkulları, sipahiler, din ve vakıf görevlileri ile sâdât ayrı ayrı ele alınmış ve bunların mahalle ve köylerdeki varlıklarına dair sayısal veriler

¹ ORCID: orcid.org/0000-0002-9231-8831

² ORCID: orcid.org/0000-0001-5306-089X

oluşturularak Edremit Kazası'nın sosyoekonomik ve askerî dinamikleri içerisindeki yerleri değerlendirilmiştir. Böylece konuya hem Osmanlı coğrafyasında askerî zümrenin varlığına dair Anadolu'nun batı kıyısından bir pencere açmak, hem de Edremit Kazası'nın yerel tarihine katkı sağlamak amaçlanmıştır. Çalışma çerçevesinde dönemin ana kaynaklarından olan Osmanlı Arşivi'nde çeşitli fonlardaki belge ve defterler ile Edremit Şer'iyye (kadı) Sicilleri'nden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Askerî Zümre, Yeniçeri, Edremit, Karesi, Osmanlı.

Abstract

The Ottoman society was shaped based on two fundamental principles, which were the military and the subjects. Also defined as the ruling class, the military had a special place in both the central and the provincial organizations with this aspect. The fact that the Ottoman State was fighting long-termed battles on the western front, struggling against the forces of the Holy Alliance in the late 17th century, made the altogether deployment of the military class to the front an obligation. Within this framework, there were many attempts to inspect and record the military in the Ottoman provincial regions. Here in this study, the purpose is to research the military class in the towns and villages of Edremit District and set forth a statement about their distributions based on the census in Edremit District. Within this scope; the sultan's household troops, cavalrymen, religious and wakf officials, and sâdât which all make up the military class are handled one by one, their places in socio-economic and military dynamics are evaluated, and quantitative data on the presence of this class in Edremit's neighbourhoods and villages are put together. In this way, both opening a window to the topic about the presence of military class in the Ottoman geography from the western coast of Anatolia and providing contribution to Edremit District's local history are intended. Within the framework of the study, documents and defters in various funds in the Ottoman Archive, which is one of the periods, and Edremit Şer'iyye Records (qadi's registers) were benefited from.

Keywords: Military Class, Janissary, Edremit, Karesi, Ottoman.

Giriş

Osmanlı toplumu vergi yükümlülükleri bakımından askerî ve reâyâ olmak üzere iki ana unsurdan meydana gelmiştir. Askerî zümrenin kapsamı ilgili kanunnâme ve fermanlarda ayrıntılı biçimde açıklanmıştır. Bunlar incelendiğinde zaman içerisinde bu

zümrenin kapsamında bazı değişikliklerin meydana geldiği anlaşılmaktadır³. Bu doğrultuda askerî zümreyi; statüleri padişah beratı ile belirlenen, vergi vermeyen veyahut vergiden kısmen muaf olanlar⁴ şeklinde tanımlamak mümkündür (İnalçık, 1959: 596; İpşirli, 1994: 519-520). Literatürde yöneticiler olarak bahsedilen bu zümre kendi arasında ehl-i örf ve ehl-i şer' olarak

³15 numaralı Galata Şer'iyye Sicilinde kayıtlı Safer 981/Haziran 1573 tarihli fermanında askerîler; sefere iştirak eden sipahiler, teka'üd sipahiler, askerînin nikâhında olanlar, kadılar, müderrisler, şeyhler, vakıf görevlileri, nâzırlar, hatipler, cüzhânlar ve câbîler, ehl-i berâtlar, müezzinler olarak sayılmıştır. Beratlı olan doğancılar, şehir kethüdaları, yaya ve müsellemler, canbazlar, muaf yörükler, voynuklar, celebler, akıncılar, eşkinciler, çeltikçiler ve avârizdan muaf olanlar, tuzcular, küreciler, haymanalar, sipahizâdeler askerîdir. Yine 20 numaralı Galata Şer'iyye Sicili'nde kayıtlı Zilhicce 1004/1596 tarihli fermanında; celeb, akıncı, eşkinci, tuzcu ve çeltikçilerden bahsedilmezken askerîler arasında yaya yamakları ve yaycıânın adı sayılmıştır. Bkz. *Galata Şer'iyye Sicili*, nr. 15, vr. 2a-b; *Galata Şer'iyye Sicili*, nr. 20, vr. 73a; *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 15 Numaralı Sicil (H. 981-1000/M. 1573-1591)*, Haz. Rifat Günalan-Talip Mert, İSAM, İstanbul 2012, s. 47-48; *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 20 Numaralı Sicil (H. 1005-1007/M. 1596-1599)*, Haz. Mehmet Akman-Fethi Gedikli, İSAM, İstanbul 2012, s. 374-375. Halil İnalçık'ın 17. yüzyılın başlarına ait olduğunu belirttiği TOEM'de yayınlanmış Süleyman Kanunnâmesi'nde; yukarıdaki 1573 tarihli fermanında yer almasına rağmen celeb, akıncı ve eşkinciler askerîler arasında sayılmazken tatarlar, sâdât, yuvacı, derbentçi, köprücü ve ortakçılar ile tekâliften muaf olanlar askerî kategorisine eklenmiştir. 23 numaralı Edirne Şer'iyye Sicili'nde yer alan Ocak 1605 tarihli fermanında ise beratlı hatip, imam ve vakıf görevlileri ile yaya ve müsellemler, yörük, tatar, canbaz, voynuk, evlâd-ı askerî, sâdât, doğancı, yuvacı, derbentçi, köprücü, ulakçı, yağcı, ortakçı, haymana, çeltikçi, tuzcu, ellici, celeb, bakırcı, kadı, nâib, şehir kethüdaları ile tekâlif-i örfiyeden muaf olanlar askerî olarak kaydedilmiştir. Ayrıntı için bkz. Halil İnalçık, "15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimâî Tarihi Kaynakları", *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15/1-4 (1953), 9. dipnot, s. 53; *Edirne Şer'iyye Sicili*, nr. 23, vr. 1b; Ömer Barkan, "Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659)", *Belgeler*, III/5-6 (1966), s. 5-7.

⁴Halil İnalçık vergi muafiyetinde üç kademe olduğunu belirtmiştir. Bunlar avârizdan, raiyyet rüsûmundan ve şer'î vergilerden muafiyettir. Bu muafiyetler din ve devlet hizmeti karşılığında verilmiştir. Bunlar arasında; yayalar, müsellemler, yörükler, cerahorlar, canbazlar, derbentçiler, menzilciler, lağımçılar, beldârlar, tatarlar, martoloslar, pandorlar, su yolcular, kayıkçılar, kaldırımçılar ve köprücüler yer almıştır. Bkz. Halil İnalçık, "Osmanlılarda Raiyyet Rüsûmu", *Belleten*, XXIII/92 (1959), s. 598; Yusuf Halaçoğlu, *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*, Ankara 1991, s. 103.

ele alınmaktadır. Ehl-i örf (seyfiye) asker ve idareci kısım olup Enderun veya Acemi Ocağı'nda yetişen merkez ve taşra teşkilatındaki görevliler ile tımarlı sipahileri kapsamaktadır (İpşirli, 1994: 519; Yediyıldız, 1994; Öz, 2007: 533; Sahillioğlu, 1991:488). Ehl-i şer' (ulemâ) ise medrese kökenli olup kaza, eğitim ve din hizmetleri ile merkez teşkilatında ilgili birimlerdeki görevlileri kapsamaktadır. Bunlar arasında şeyhülislam, nakîbüleşraf, kazasker, müftü, şeyh, müneccim/başı, kadı, naib, müderris, sâdât, imam, hatip, müezzinler ile vakıf görevlileri yer almaktadır (İpşirli, 1994: 519; İpşirli, 2000; Yediyıldız, 1994).

Reâyâ ise askerî zümre dışında kalan, vergi veren ve üretime katkı sağlayan müslim ve gayr-i müslim nüfusu kapsamaktadır. Bu durumda reâyâ içerisinde esnaf ve zanaatkârlar, tüccar, köylü çiftçiler ve konar göçerler yer almaktadır (İnalçık, 1990, 31; İpşirli 1994: 519; Öz, 2007: 534). Reâyânın askerî statüsüne geçişi devlet tarafından mümkün mertebe sınırlandırılmış olmasına rağmen Padişah beratı bu geçişi mümkün kılmıştır. Devlet, erken dönemde asker temini için bazı vergi muafiyetleriyle reâyâdan askerîye geçişleri sağlamışsa da vergi kaynaklarının daralması endişesiyle bu hususta sınırlamalar getirmiştir (İnalçık, 1959: 596; Öz, 2007: 491). Fakat kapıkulu ve tımar sisteminde meydana gelen birtakım usulsüzlükler ve aksamalar neticesinde⁵ reâyâ bir yolunu bulup askerî zümreye dahil olabilmıştır⁶.

Osmanlı taşrasında bulunan bu askerî zümrenin çeşitli sebeplerle zaman zaman sayımı yapılmıştır. Fakat Y. Oğuzoğlu haricinde bu sayımları esas alan müstakil bir çalışma yoktur. Oğuzoğlu bu çalışmasında Trabzon, Konya, Ankara ve Bursa şer'iyeye sicillerinden tespit ettiği örnekler üzerinden askerî zümrenin şehirlerdeki ekonomik durumuna odaklanırken 18

⁵Osmanlı Devleti'nde Yeniçeri Ocağı, tımar sistemi ve devletin diğer kurumlarında meydana gelen aksaklıklara dair bkz. *Koçi Bey Risalesi*, (Haz. Zuhuri Danışman), MEB Yay., 1972.

⁶Reâyâdan askerî zümreye dahil olanlara dair bazı örnekler için bkz. Kenan İnan, "Trabzon'da Yönetici Yönetilen İlişkileri (1643-1656)", *Osmanlı Araştırmaları*, XXIII, (2003), s. 23-60; Güçlü Tülüveli, "Şer'iyye Sicillerinin Işığı Altında Osmanlı İmparatorluğu'nda Askerî-Reaya Ayrışması Üzerine Bazı Gözlemler", *CIEPO XIV. Sempozyumu Bildirileri* (18-22 Eylül 2000), TTK, Ankara 2004, s. 765-771.

numaralı Konya Şer'iyye Sicili'nde kayıtlı 1659 tarihli Konya Kazası ve köylerindeki askerîlerin tahririne ilişkin defterden de yararlanmıştır (Konya Şer'iyye Sicili [KŞS], 18/327-332; Oğuzoğlu, 1983: 172). Askerîlerin tahririne dair şer'iyye sicillerinde yaptığımız araştırmalarda bu çalışmanın örneklemini oluşturan Edremit Kazası haricinde Balıkesir ve Manisa kazalarında da benzer sayımların yapıldığı tespit edilmiştir.

1.17.Yüzyılın Sonlarında Osmanlı Devleti

17. yüzyılın sonlarında Edremit'te askerî zümre konusunu ele almadan önce Osmanlı Devleti'nin genel siyasî ve askerî durumuna kısaca değinmekte yarar vardır. Bu dönemde, uzun yıllar iktidarda bulunan IV. Mehmed (1648-1687) tahttan indirilmiş yerine kardeşi II. Süleyman (1687-1691) tahta çıkarılmıştır⁷. İstanbul ve ülke içindeki karışıklıklar (eşkıyalık, isyan) sebebiyle yeni padişahın yönetime hâkim olması dört ay bulmuş⁸ ve bu sırada Balkanlardaki bazı kaleler Avusturya ve Venedik'in eline geçmiştir. 1688'de sefer kararı alınmasına rağmen devletin içinde bulunduğu mali kriz sebebiyle sefer ertelenmiştir. Bu süreçte bir taraftan Belgrad ve Niş düşmüş, Avusturya ordusu Sava Nehri'ni geçmiş, diğer taraftan da Venedik Eğriboz'u kuşatmıştır. Fazıl Mustafa Paşa'nın⁹ sadrazamlığa

⁷1648-1687 döneminde hükümdar olan IV. Mehmed 1687'de hal' edilmiş ve ardından Şimşirlik'e konulmuştur. Sabık padişah 1693 yılında Edirne'de vefat etmiştir. Döneme ait ayrıntı için bkz. Abdülkadir Özcan, "Mehmed IV", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA)*, XXVIII, İstanbul 2003, s. 414-418; İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, TTK, Ankara 1995, s. 489-496.

⁸II. Süleyman'ın kapıkulları ve ulemânın ittifakıyla tahta çıkarılmasından sonra kapıkulları; cülus bahşişi, tayinler ve görevdeki devlet erkânından memnuniyetsizlik gibi bahaneler ileri sürerek dört ay içerisinde birçok defa ayaklanmış (Konu ile ilgili ayrıntı için bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III, TTK, Ankara 1995, s. 496-508).

⁹Fazıl Mustafa Paşa (1637-1691) yılları arasında yaşamış olup Köprülü Mehmed Paşa'nın oğludur. 1689 yılında II. Süleyman tarafından sadrazamlık görevine getirilmiştir. Mali alanda tasarruf tedbirleri alıp cizye vergisinde düzenleme yapmıştır. Ayıca Yeniçeri Ocağı'nda yoklama yaptırıp yeniçeri sayısını azaltma yoluna gitmiştir. 1690'da Avusturya Seferine çıkmış; Şehirköy, Vidin, Pasarofça, Güvercinlik, Niş, Semendire ve Belgrad'ı geri almıştır. 1691'de çıktığı ikinci Avusturya Seferinde Salankamen'de şehit olmuştur (Ayrıntı için

getirilmesinden sonra Vidin, Semendire, Niş, Orsova, Güvercinlik ve Belgrad Avusturya'dan geri alınmıştır. Yaklaşık dört yıl hükümdarlık yapan II. Süleyman'ın 1691'de vefatıyla kardeşi II. Ahmed tahta çıkmıştır (Özcan, 2010:75-80).

II. Ahmed (1691-1695) döneminde de Osmanlı-Avusturya harpleri devam etmiş ve Varadin, Lipova, Karansebes ve Lugoş ile Slovenya'da bazı yerler Avusturya'nın eline geçmiştir. Osmanlı Devleti 1694'te Varadin Kalesi'ni muhasara ettiyse de başarılı olamamıştır. Buna karşın 1695'te Şehbaz Giray, Leh ordusunu yenilgiye uğratmıştır. Fakat Osmanlı Devleti'nin Avusturya üzerine topyekûn yüklenmesi sebebiyle adalardaki askerî kuvvet azaltıldığından Venedik, Sakız Adası'nı işgal etmiştir (İlgürel, 1989:33-34; Uzunçarşılı, 1995:554-555; Zinkeisen, 2011: 106). II. Ahmed'in 1695'te ölümünün ardından bu defa Osmanlı tahtına 17. yüzyılın son hükümdarı olarak IV. Mehmed'in büyük oğlu II. Mustafa geçmiştir.

II. Mustafa döneminde (1695-1703) de öncelikle Venedik'in eline geçmiş olan Sakız Adası geri alınmış ve Osmanlı Devleti'nin batı yönlü (Avusturya) seferleri devam etmiştir. 1699 Karlofça Antlaşması'na kadar bizzat padişahın komutasında Osmanlı ordusu Avusturya ile üç defa karşı karşıya gelmiştir. 1695'teki ilk seferde Avusturya mağlup edilmiş ve neticede Lipova, Titel Kalesi ve Lugoş ele geçirilmiştir. 1696'daki Avusturya Seferinde de Osmanlı Devleti zafer kazanmış fakat 1697'deki Zenta Muharebesi'nde Avusturya karşısında ağır bir mağlubiyet almıştır. Diğer taraftan Rusya Azak Kalesi'ne taarruzda bulunmuş ve ikinci kuşatmada (1696) Azak Kalesi'ni ele geçirmiştir. Ayrıca Bosna da (Saray Bosna) 1697'de Venedik işgaline uğramıştır (Özcan, 2006:275-280; Uzunçarşılı, 1995:558-569; Zinkeisen, 2011: 107-109).

2.Edremit Kazası'ndaki Askerî Zümrenin Tahriri

Nisan 1697'de Edremit Kazası'ndaki askerî zümreyi kayıt altına alan tahririn/sayımın evveliyatını 1695'e kadar geriye götürmek

bkz. Abdülkadir Özcan, "Köprülüzâde Fâzıl Mustafa Paşa", *TDVİA*, XXVI, İstanbul 2002, s. 263-265).

mümkündür. Ancak 1224A¹⁰ numaralı sicilde kazadaki askerî ve gayrı askerî zümrenin sayımının yapılmasıyla ilgili bir buyruldu kaydı icmalı sicilin ikinci sayfasında yer almasına rağmen bu kayıta herhangi bir tarih yoktur. Fakat kaydın içeriği ile öncesi ve sonrasındaki kayıtların tarihi incelendiğinde bu sayım emrinin 1695 yılı temmuzunda verildiğini söylemek mümkündür¹¹. Zira buyruldu, Seddü'l-bahir Kalesi muhafızı Yusuf Paşa'ya ait olup paşa da bu göreve Haziran 1695'te tayin edilmiştir¹². Kayıta askerî ve gayrı askerî zümrenin teftiş edilip bir defter hazırlanarak gönderilmesi istenmiştir¹³. Fakat bu talebin sebebine dair bir açıklama mevcut değil iken takip eden sayfada Edremit

¹⁰Osmanlı Arşivi'nde Edremit Şer'iyye Sicilleri arasında 1224 ve 1224A numaralı iki defter bulunmaktadır. 1224 numaralı defterin ilk (tanıtım) sayfasında Millî Kütüphane Başkanlığı tarafından 1998 yılında 5801 numaralı mikrofilmden çekim yapıldığı belirtilmektedir. 1224A numaralı defterin ilk (tanıtım) sayfasında ise Meşihat Şer'iyye Sicili Defterleri 04775 numara ibaresi mevcuttur. Bu bilgilere göre defterlerden ilki Millî Kütüphane'den Osmanlı Arşivi'ne aktarılan Edremit Şer'iyye Sicilleri içerisinde yer alırken diğeri Meşihat Arşivinden gelen sicillerdendir. Ancak iki farklı defter numarası ile kayıtlı bu defterler incelendiğinde aslında defterlerin birbirinin aynı olduğu tespit edilmiştir. Farklı numaralandırmanın defterin varak 1a'da yer alan T.S.M. Şer'i Sicilleri 1224A kaydından kaynaklanmış olması kuvvetle muhtemeldir. Milli Kütüphane Başkanlığı bu kaydı dikkate almaksızın mikrofilm çekimlerinde deftere 1224 numarayı verirken Meşihat Arşivi ilk varaktaki 1224A ibaresini dikkate alarak defteri bu numara ile kaydetmiştir.

¹¹Aynı varaktaki bir önceki kayıt 8 Zilhicce 1106/20 Temmuz 1695 tarihli olup varak 2b'deki kayıtlar ise "evâsıt-ı Zilhicce 1106" tarihlidir. Dolayısıyla askerî zümrenin tahririne dair ilk emrin 1695 yılı Temmuz ayı ortalarında gelmiş olması mümkündür. Bkz. *EŞS*, nr. 1224A, vr. 2a-b.

¹²Yusuf Paşa'nın bu göreve tayini Haziran 1695 tarihlidir. Görev emrinde kendisine "Kapudan-ı sâbık vezîr Yûsuf Paşa" olarak hitap edilmiş ve Seddü'l-bahir ve havalisinin muhafazası ile görevlendirilmiştir. Nusretnâme'de ise 19 Mayıs 1695'te Boğazhisarı muhafazasına tayin edildiği belirtilmektedir. Bu kayıta paşadan "kapudan-ı sâbık Vezîr Helvâcı Yûsuf Paşa" olarak bahsedilmiştir. 1695 kasımında Yusuf Paşa'nın tuğ ve sancağı alınıp 300 akçe ile tekaüde ayrılmıştır. Bkz. BOA, *Mühimme Defteri (ADVNSMHHM. d.)* nr. 106, hk. nr. 462; Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme, (İnceleme-Metin (1106-1133/1695-1721))*, (Haz. Mehmet Topal), Türkiye Bilimler Akademisi Yay., 2018, s. 101, 188.

¹³"Askerî ve gayr-ı askerî mahalle-be-mahalle karye-be-karye teftîş ve tefahhus ve dikkat olunmak bâbında Seddü'l-bahir muhâfızı vezîr Devletlü Yusuf Paşa hazretlerine hatt-ı hümâyûn .." (*EŞS*, nr. 1224A, vr. 2a).

Nâibi'ne gönderilen bir emir konuya açıklık getirmektedir: Sefer emri alan askerî taifesinden bazısının at çayırлатmak/otlatmak bahanesiyle sefere gitmemek için ayak sürümesi, bazısının kıyafet değiştirip yollarda oyalanması ve bazısının da saklanıp türlü bahanelerle sefer yolundan geriye dönmesi (BOA, Edremit Şer'iyye Sicili [EŞS], 1224A, 2b). Bu durum gösteriyor ki Osmanlı Devleti askerleri sefere intikalde ve seferde tutmakta ciddi problemler yaşamaktadır. Üstelik Mora Yarımadası'nda Venedik karşısında Osmanlı ordusundaki askerlerin firar etmeleri neticesinde mağlup olunmuş, Sakız Adası Venedik işgalinden kurtarılmışsa da Adalar Denizi'nde (Cezâyir-i Bahr-i Sefid) başta Midilli ve Bozcaada için Venedik tehdidi devam etmekte olup¹⁴ Sultan II. Mustafa da Avusturya Seferine çıkmıştır¹⁵. İşte askerî ve siyasî açıdan müşkil vaziyette olan devlet, taşradaki askerî ve gayrı askerî zümrenin teftiş edilip defterlere kaydedilmesini ve bu defterlerin merkeze gönderilmesini istemiştir. Fakat Edremit Şer'iyye Sicilleri'nin taranması neticesinde askerî zümrenin sayımına dair 1695 tarihli bir defter tespit edilememiştir¹⁶.

232

Edremit Kazası'ndaki askerî zümreyi gösteren mevcut tek defter 1697 tarihli dir. Bu defterin hazırlanmasında da 1695 yılındaki gerekçelerin söz konusu olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. II. Mustafa devrinde seferlerin birbiri ardınca devam etmesi sebebiyle ordunun birkaç yıldır karada ve denizde farklı cephelerde savaşı sürdürmek zorunda kalması asker ihtiyacını had safhaya çıkarmıştır. Üstelik sefere gitmekten kaçınanlar, askerî olduğu halde daha önceki tahrirde bir şekilde

¹⁴Seddü'l-bahir Kalesi muhâfızı Yusuf Paşa'ya 1695 yılı Eylül ayında gönderilen emirde Venedik donanmasının rûz-ı hızırda olası hareketi dolayısıyla Midilli Adası ve Bozcaada'nın muhafazası için Anadolu yakasındaki kazalarda sefer-i hümâyûna gitmeyen askerî taifesinden kimseler ile il erlerinden asker temini istenmiştir. BOA, *Mühimme Defteri*, nr. 107, hkm. nr. 81.

¹⁵Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Nusretnâme*, s. 108-110; EŞS, nr. 1224A, vr. 2b; Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 558-559; Tahir Sevinç, "17. Yüzyıl Sonlarında Başarısız Bir Sefer Girişimi: 1695 Mora Seferi", *History Studies*, II/3 (2010), s. 285-306.

¹⁶1697 senesinde taşradaki yeniçeri ve kul oğlanları başta olmak üzere askerî zümrenin yeniden kayıt altına alınması ile ilgili talebin satır aralarındaki bazı ifadeler incelendiğinde aslında 1695 yılında bir defterin hazırlanıp gönderildiği anlaşılmaktadır (EŞS, nr. 1224A, vr. 18a).

ismini yazdırmayanlar, yeniçerilik iddiasında bulunup yeniçeri olarak kaydedildikten sonra dirliklerini inkâr edenler, sefer görev emri aldığı halde sefere iştirak etmeyip köyünde kasabasında kendi işiyle meşgul olmaya devam edenler ile sefer yolunda veya savaşta firar edenler mevcuttu (EŞS, 1224A, 18a, 21b, 22a). Tüm bu gerekçelere ilaveten 1697 yılında Osmanlı-Avusturya arasında cereyan eden Zenta Muharebesi¹⁷ öncesinde Osmanlı Devleti, askerî birliklerden kimsenin cephe gerisinde kalmasını istemiyordu. İşte bu askerî ve siyasî ortam içerisinde taşrada reâyâ ile askerî zümreyi birbirinden ayırt etmek için Edremit Kazası'ndaki askerî zümreyi kapsayan yeni bir tahririn yapıp sicile kaydedilmesi ve bir suretinin de merkeze gönderilmesi gerekiyordu (EŞS, 1224A:18a, 23a). Bu kapsamda Edremit Kasabası ile köylerdeki sâdat, yeniçeri, acemi, kuloğlu, cebeci, topçu, top arabacı, sipah, silahdâr, bostancı, mehter-i hayme, zuamâ ve erbâb-ı tımar gibi askerî zümreden her kim varsa isim ve şöhretleriyle kasaba ve köylerini içeren bir defter hazırlanmıştır. Bu defterin bir nüshası sicile kaydedilirken bir nüshası da İstanbul'a gönderilmiştir (EŞS, 1224A:23a).

Edremit şer'iyye sicilinde kayıtlı bu sayım H. 15 Ramazan 1108/M. 7 Nisan 1697 tarihlidir. Sayım *tevâif-i askeri reâyâdan tefrîk ve temyiz olunmak için* Vezir Osman Paşa'nın mübaşir olarak görevlendirdiği Ebubekir Ağa¹⁸ tarafından yapılmıştır (EŞS, 1224A, 23a). Defterin hazırlanmasında takip edilen yöntem ile ilgili ise satır arasında bilgi verilmektedir. Buna göre Edremit Kasabası ve köylerindeki ahali ayrıntılı olarak soruşturulmuş ve onların bilgilendirmesi üzerine tahrir işlemi gerçekleştirilmiştir.

Yâ Fettâh lafzıyla başlanmış olan defter, iki sayfa olup deftere ilk olarak kasabadaki mahallerde bulunan askerî zümre

¹⁷Zenta Seferi 12 Nisan 1697'de ilan edilmiş ve II. Mustafa 18 Haziran 1697'de Edirne'den sefer için hareket etmiştir. Prens Eugen komutasındaki Avusturya ordusu ile 11 Eylül 1697'de yapılan savaşta Osmanlı ordusu kaybetmiştir. Savaşın ayrıntısı için bkz. Erhan Afyoncu, "Zenta", *TDVİA*, XLIV, İstanbul 2013, s. 279-281.

¹⁸Ebubekir Ağa'nın bu sayımı yapmak üzere Edremit'e birkaç ay öncesinde gelmiş olması muhtemeldir. 1224A numaralı şer'iyye sicilinde Ebubekir Ağa'nın konak masrafına dair bir kayıt tespit edilmiştir. *EŞS*, nr. 1224A, vr. 14a.

yazılmıştır. Defterin bu kısmında sırasıyla Kadı Celâl, Câmî'-i Kebîr, Hekimzâde, Hacı Tuğrul, Tuzcu Murad, Soğanyemez, Câmî'-i Vasat, Kapıcıbaşı, Turhan Bey ve Kadı İlyas mahalleleri kaydedilmiştir. Defterde kâtipten kaynaklanan bazı hata ve noksanlıklar tespit edilmiştir. Bunların ilki Kapıcıbaşı Mahallesi'nin iki defa kaydedilmiş olmasıdır. Kapıcıbaşı Mahallesi ile ilgili iki kayıt karşılaştırıldığında aralarında uyuşmayan birkaç nokta vardır. Bunların en dikkat çeken mahalledeki askerî zümrenin toplamı ile ilgilidir. İlk kayıta mahallede dokuz askerî zümre mensubu yer alırken ikinci kayıta bu rakam 10'a yükselmiştir. Üstelik mahalledeki bazı askerîlerin meslekleri de farklı yazılmıştır¹⁹. Sayımla ilgili ikinci eksiklik bu tarihlerde Edremit'te Adilzâde adında bir mahalle bulunmasına rağmen sayımda kaydedilmemiş olmasıdır.

Defterde Edremit Kazası'ndaki mahallelerin ardından kazaya bağlı köylerdeki askerî zümreye yer verilmiştir. Tahririn bu kısmı, İbrahimce Köyü ile başlamış ve Çıkrıkçı Köyü ile sona ermiştir. Bu kısımda toplam 25 köyün ismi yer alırken listede bir köyün ismi yazılmamıştır. Oysa 1697 tarihli bir avarız kaydında Edremit Kazası'na bağlı 36 köy vardır²⁰. Bu durumda deftere kaydedilmeyen 11 köyde ya askerî zümreden kimse yoktu ya da Ebubekir Ağa bu köylerle ilgili bilgi edinememiştir. Zira defterin başında yer alan kısa açıklamada, kasaba ve köylerde yaşayan ahaliye haber verilerek buralardaki askerî zümre hakkında bilgi edinildiği ve araştırıldığı yazılıdır.

3.Edremit Kazası'nda Askerî Zümre

1697 yılında yapılan sayımda Edremit Kazası'nda askerî zümreden toplam 220 kişinin bulunduğu tespit edilmiştir.

¹⁹İlk kayıta sâdat olarak sadece Mehmed b. Hüseyin yer alırken ikinci kayıta buna Mehmed b. Mustafa da ilave edilmiştir. Ayrıca ilk kayıta mahalle imamı olan Abdullah b. Hüseyin ikinci kayıta hatip olarak düzeltilmiştir. Yine yeniçeri olan Abdi b. Mehmed'in ilkinde 39. Bölükten olduğu kayıtlı iken ikincisinde 49. Bölük ve mütekaid olarak düzeltilmiştir. Yine ilk kayıta Receb b. İbrahim mütekaid sipah olarak yazılmış olmasına rağmen ikinci kayıta mütekaid yeniçeri olarak kaydedilmiştir.

²⁰Bu köyler Bayındır, Manastır, Yayıclar, Hacı Arslanlar, Çit, Bölücek, Temaşalık, Yenice, Şapçı, Kışla, Babaylar ve Narlı'dır EŞS, nr. 1224A, vr. 19a.

Bunların 70'i kasabadaki 10 mahallede, kalan 150'si Edremit'e bağlı 25 köyde ikamet etmektedir. Kazadaki askerî zümre listedeki isimlendirme çerçevesinde alfabetik sıralama ile bevvâb/kapıcı, bölük sipahisi, cebeci, hatip, imam, kayyım, mehter-i hayme/mehter, muhızır, müderris, müezzın, sâdât, sipah, sipahi, tımarlı, vaiz ve yeniçerilerden müteşekkildir.

17. yüzyılın sonlarında Edremit Kazası'nda ilmiye (ulemâ) taifesi içerisinde nâib, imam, hatip, müezzın, vaiz, müderris, sâdât, kayyım, bevvâb ve muhızır vardır. Bu dönemde Edremit Mahkemesi'nde davaları gören bir nâib bulunuyordu. 17. yüzyılın sonlarındaki tayinler incelendiğinde Edremit Kazası kadılığının çoğunlukla arpalık²¹ olarak tasarruf olunduğu ve arpalığı alan şahsın buraya bir nâib görevlendirdiği anlaşılmaktadır²². Bilindiği üzere arpalık, Osmanlı ilmiye teşkilatında 16. asrın ilk yarısından itibaren görülmeye başlanan bir uygulamadır. İncelenen dönemde de Edremit Kazası'nda bir arpalık nâibinin²³ görev yaptığı görülmektedir.

²¹Arpalık, vezir, beylerbeyi ve sancakbeyleri gibi askerî sınıf mensupları ile ilmiyeden olan mâzul şeyhülislam, kazasker ve mevâlînin geçinmeleri için tahsis olunan mazûliyet yahut emeklilik maaşına verilen isimdir. Ulemâyâ arpalık adı altında maaş tahsisi 16. yüzyılın ilk yarısından itibaren görülmektedir. Arpalık tahsis olunan ulemâ kazaya gitmeyip yerine bir nâib göndermiştir. Bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, TTK, Ankara 1988, s. 118-119.

²²H.1085'te Edremit maa Bayındır ve Kal'a-yı Sultâniye sâbık İstanbul Kadısı olan Abdurrahim Efendizâde Mehmed Efendi'ye arpalık olarak verilmiştir. Yine H.1113 (M.1701)'de Edremit Kazası bu defa Abdülhalim Efendi'ye mutemed bir nâib ile mutasarrıf olmak üzere arpalık olarak verilmiştir. BOA, *İE.TCT.*, nr. 3/376; *AE.SMST.II.*, nr. 17/1615.

²³Arpalık nâibi; şeyhülislam, kazasker ve mevâlînin mazûliyet dönemlerinde geçimlerini sağlamak üzere kendilerine tahsis olunan kazalara gönderdikleri nâiblere verilen isimdir. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 118.

Tablo 1: Edremit Kasabasındaki Askerî Zümre (1697)²⁴

Mahalleler	İmam	Müezzin	Hatip	Kayym	Bevvâb	Sâdât	Yeniçeri	Cebeci	Sipah	Müderis	Diğer ²⁴	Toplam
Kadı Celâl	1	---	---	---	---	---	1	---	1	---	1	4
Câmi-i Kebir	1	1	1	---	---	1	2	---	1	---	---	7
Hekimzâde	1	---	---	---	---	2	3	1	---	---	1	8
Hacı Tuğrul	1	---	---	---	---	2	4	---	---	---	---	7
Tuzcu Murad	1	---	2	---	---	3	1	1	1	---	---	9
Soğanyemez	1	---	---	---	---	2	4	---	---	---	---	7
Câmi-i Vasat	1	1	---	---	---	4	4	1	---	1	---	12
Kapıcıbaşı	---	1	1	1	1	2	4	---	---	---	---	10
Turhan Beğ	1	---	---	---	---	1	2	---	---	---	---	4
Kadı İlyas	1	---	---	---	---	---	1	---	---	---	---	2
Toplam	9	3	4	1	1	17	26	3	3	1	2	70

Edremit'teki ilmiye taifesi içerisinde isimleri sıklıkla telaffuz edilen görevliler imamlardır. Padişah beratı ile görev yapmaları itibarıyla Osmanlı Devleti'nde imamlar askerî zümredendir. İmamların başını çektiği bu görevliler maaşlarını görev yaptıkları mescit ve camilerin vakıflarından alıp diğer askerî zümre mensupları gibi görev sürelerince raiyyet rüsûmu, tekâlif-i şâkka ve avârizdan muaf tutulmuşlardır.²⁵ Tanzimat'a kadar Osmanlı Devleti'nde imamlar, mahalle ve köylerde devleti temsil eden en mühim görevlilerdendir. İstanbul'dan gelen emirlerin halka tebliğinde ve uygulanmasında, mahalleden ihraçlarda, iyi hal soruşturmalarında, keşif heyetlerinde ve mahalleliyi ilgilendiren diğer meselelerde imamların birincil rol üstlendiği bilinmektedir.

²⁴Tablo içindeki dipnot: Kadı Celal Mahallesi'ndeki Seyyid Emrullah ile Hekimzâde Mahallesi'ndeki Seyyid Mustafa'nın isimleri yanında herhangi bir ibare olmadığından diğer kategorisine alınmışlardır.

²⁵Kemal Beydilli, *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, İstanbul 2001, s. 1-2.

17. yüzyılın sonlarına doğru Edremit'teki imamlara bakıldığında ise döneme ait Edremit sicillerinde imamların tayin, maaş ve statüleri ile ilgili önemli bilgilerin bulunduğu görülmektedir. Bunların bir kısmı başta K. Beydilli'nin çalışması olmak üzere konu ile ilgili yapılmış çalışmaları teyit eder nitelikte iken bir kısmı da seçili idarî birime özgüdür. Buradan hareketle Edremit'teki imamların imamet görevine, vakıf mütevellisi ya da kaza nâibinin arzı ile tayin edildikleri anlaşılmaktadır. Bu kapsamda imamlar, padişah beratı ile mescit ya da camilerde görev yapmışlardır. Ele alınan dönemde Edremit'teki imamların bazısı imamete ilaveten hatiplik vazifesini de üstlenmişlerdir. Özellikle de cami imamları arasında hatip olarak tayin edilen ve böylece caminin hem imamı hem de hatibi olanlar mevcuttur.²⁶ Edremit köylerinde ise Havran-ı Kebîr, Zeytinli ve Kadı hariç sadece mescit vardır. Edremit'te- muhtemelen Osmanlı taşrasındaki diğer kasabalarda da- imamların tayini ile ilgili bir süre sınırlaması söz konusu değildir. Dolayısıyla imamlar ahali memnun olduğu ve kendileri feragat etmediği müddetçe görevlerini sürdürmüşlerdir.

1697 sayımı göz önünde bulundurulduğunda Edremit'te görev yapan imamların bazısı için beratlı kaydı düşüldüğü görülmüştür. Bunlar, Hacı Tuğrul Mahallesi imamı Ahmed b. Mehmed ile Tuzcu Murad Mahallesi imamı Mehmed b. Hüseyin'dir. Diğer mahalle ve hatta köylerdeki imamlar için böyle bir kaydın düşülmemiş olması dikkat çekicidir. Öte yandan bu tespit, kazada beratsız imamların varlığına da güçlü bir delildir. Zira Osmanlı devrinde imamlar üzerine çalışması olan K. Beydilli de beratlı olmayan imamların varlığından bahsetmektedir.²⁷ Beratsız imamların beratlı imamlardan farklı olarak cami ve mescitlerde sadece belirli vakitlerde namaz kıldırıldıkları anlaşılmaktadır. Örneğin 17. yüzyıl sonunda Edremit Kazası'na bağlı Zeytinli Köyü mescidinde imam

²⁶Örneğin Edremit'e bağlı Kadı köyündeki camide Hacı Halil Efendi imam ve hatiptir. *EŞS*, nr.1226, 26b.

²⁷Beydilli, ahalinin onayı ile beratsız olarak imamlık hizmetinde bulunanlardan ve 16. yüzyılda bunlara namazcı denildiğinden bahsetmektedir. Hatta 19. yüzyıla gelindiğinde de beratsız imam ve hatiplerin varlığına dair örnekler vermektedir. Beydilli, *a.g.e.*, s. 2-3.

olan Mehmed Çelebi, günde üç vakit namaz kıldırmak üzere bu vazifeye tayin edilmiştir (EŞS, 1218, 16a). Öyleyse sayımda sadece iki imamda beratlı kaydının bulunmasını kâtipten kaynaklı bir hata olarak görmek pek olası değildir.

İlgili defterden yola çıkarak Edremit ve köylerindeki imamların sayısına dair toplam bir rakam ortaya çıkmaktadır. Buna göre, Edremit Kasabası'ndaki 10 mahallenin dokuzunda bir imam bulunmaktadır.²⁸ Köylere bakıldığında ise 25 köyün 18'inde, yani %72'sinde bir imamın görev yaptığı anlaşılmaktadır. Hatta Zeytinli köyünde hem mescit hem cami bulunduğundan iki imam vardır.²⁹ İmam bulunmayan köy sayısı yedidir. Fakat bu köyler arasında Havran-ı Kebîr'in de yer alması şaşırtıcıdır. Çünkü henüz 16. yüzyılın başlarında demografik yapısı ile diğerlerinden farklı bir köy olan Havran-ı Kebîr'de cami ve mescit bulunmakla birlikte tahrir defterinden de köydeki imamların mevcudiyetini saptamak mümkündür.³⁰ Hatta H.1109 (M.1697/1698) yılında Havran-ı Kebîr imamı olarak Hacı Mehmed Efendi'nin ismi geçmektedir (EŞS, 1225, 8b). Bu bulgulardan yola çıkarak defterde Havran-ı Kebîr ile ilgili bir noksanlığın söz konusu olduğu söylenebilir.

Edremit'te cami ve mescitlerdeki görevliler arasında imamların yanında hatip ve müezzinler de vardır. Hatipler³¹, Cuma ve bayram namazlarında hutbeyi okuyan ve vaaz veren görevlilerdir (Baktır, 1998: 425). Sicillerdeki örneklerden yola çıkarak Edremit Kazası'nda hatiplerin kasaba ve köylerdeki camilerde görevlendirildiği anlaşılmaktadır. Hatip tayininde de tıpkı

²⁸Fakat bu sayımdan iki ay sonrasındaki (1697 Haziran) Edremit şer'iyye sicilindeki başka bir kayıta kasabada 10 imamın bulunduğu tespit edilmiştir. EŞS, nr. 1224A, vr. 22a.

²⁹Zeytinli'de Hacı Yusuf'un inşa ettirdiği bir cami ile Hacı Hasan'ın inşa ettirdiği bir mescit vardır. EŞS, nr. 1226, vr. 141b; 1222, vr. 59a.

³⁰BOA, TT, nr. 166, s. 275; Fikret Yılmaz, *XVI. Yüzyılda Edremit Kazası*, Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir 1995, s. 139-140.

³¹Cuma namazlarında padişahların adını zikretmeleri sebebiyle hatipler Osmanlı Devleti'nde mühim görevliler arasında sayılmışlar ve padişah beratıyla tayin edilmişlerdir. Büyük camilerin hatipleri, özellikle fetih ile alınan şehirlerde, yeşil cübbe giyip sarıgının üzerine gümüş tel takarlar ve kılıçla minbere çıkarlardı. Bk. Murat Akgündüz, *Osmanlı Döneminde Cami Hatipliği*, İstanbul 2019, s. 16.

imamlarda olduğu üzere berat alınmıştır. Edremit'te hatiplik, çoğunlukla imamlara imamet vazifelerine ilave olarak verilmiştir.³² Müezzinler ise imamların yardımcısı konumunda olup ezan okumak ve kamet getirmekle yükümlüdürler. Müezzinler de padişah beratı ile göreve tayin edildiklerinden askerî zümredendirler. Bunun yanında hatip ve müezzinlerin cami ve mescitlerin vakıflarından maaş aldıklarını eklemek gerekir.³³ Fakat 1697 tahririnde Edremit'te hatip ve müezzinlerin sayısının oldukça düşük kaldığı görülmektedir. Çünkü Edremit Kasabası'nda dört müezzin ve dört hatip kayıtlıdır. Müezzinler Cami-i Kebir, Kapıcıbaşı ve Cami-i Vasat mahallerinde, hatipler ise ikisi Tuzcu Murad, biri Cami-i Kebîr ve diğeri Kapıcıbaşı mahallelerinde kayıtlıdır. Köylerdeki duruma bakıldığında Güre, Kadı ve Zeytinli köylerinde birer müezzin ve yine Zeytinli'de bir hatip bulunmaktadır. Bu durumda bahsi geçen üç köyde hem imam hem de müezzinin görevli olduğu anlaşılmaktadır. Zeytinli ise nev-i şahsına münhasır olup imam, müezzin ve hatibin bir arada bulunduğu tek köydür.

Edremit'teki din görevlilerinden biri olan vâiz yalnızca Kadı Köyü'nde bulunmaktadır. Köyde imam, müezzin ve kayyımdan sonra Şeyh Ömer'in ismi vâiz olarak geçmektedir. Bevvâb³⁴ sadece Kapıcıbaşı Mahallesi'nde kayıtlı olan Osman'dır. Kayyım³⁵ ise üç yerde kayıtlıdır. Bunlar; Kapıcıbaşı Mahallesi'nde Mustafa b. Ali, Kadı Köyü'nde Mehmed b. Abdullah ve Zeytinli Köyü'nde Mehmed b. Abdi'dir.

³²Örneğin Kadı köyü cami imamı Hacı Halil Efendi, Tuzcu Murad Mahallesi Camii imamı Hafız Feyzullah, Hacı Tuğrul Mahallesi mescidi imamı Abdullah aynı zamanda hatiptirler. *EŞS*, nr. 1226, vr. 26b, 91b; nr. 1224, vr. 65a.

³³Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Müezzin", *TDVİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 493-494.

³⁴ Bevvâb kapıcı manasına gelmekte olup son dönemde mektep kapıcılarına denilmiştir. Bevvâbın burada vakıf görevlisi olduğunu belirtmek gerekir. Bevvâb için bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I, İstanbul 1983, s. 212.

³⁵Kayyım, mütevellî manasında kullanılan bir kelime olup aynı zamanda camilerde temizlik işlerine bakan hademeler için de kullanılmıştır. Bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, İstanbul 1983, s. 223.

Edremit'te ulemâ arasında yer alan diğer bir görevli müderristir. 16. yüzyılda Edremit'te bir medrese olup bu medrese Hekimzâde Vakfı'na ait Hekimzâde nâm-ı diğer Kurşunlu Medresesi'dir. 1697 sayımında Edremit'te sadece bir müderrisin ismi geçmektedir o da Cami-i Vasat Mahallesi'nde ikamet eden Halil b. Ebubekir'dir.³⁶ Müderrisin görev yaptığı medreseye dair herhangi bir kayıt bulunmazken bu kişinin Edremit'in en eski medresesi olan Hekimzâde Medresesi müderrisi olması kuvvetle muhtemeldir.

Edremit'te ilmiye statüsünde son kategoride seyyidler/sâdât yer almaktadır. Seyyidler, Osmanlı toplumsal yapısı içerisinde itibarlı bir zümre olup seyyidliklerini ispatladıklarında birtakım imtiyazlara sahip olmuşlardır ki bu imtiyazlar arasında vergi muafiyeti ilk sırada gelmektedir.³⁷ Bu imtiyazların cazibesi sebebiyle zaman içerisinde asılsız seyyid/müteseyyid türemiştir. Devlet de nakîbüleşraf vasıtasıyla hem birtakım tedbirler alarak hem de denetimleri artırarak müteseyyidleri tespit edip ayırıştırma yoluna gitmiştir (Kılıç, 1999: 435). Bu kapsamda kazalara nakîbüleşraf kaymakâmları tayin edilmiştir. 17. yüzyıl sonlarında Edremit'te bir nakîbüleşraf kaymakâmı mevcuttur. Kaymakâm, bazen sadece Edremit'teki sâdât için tayin olunmuşken bazen de Edremit ve Kemer-i Edremit veyahut Edremit ve Bergama kazaları için tek kaymakâm tayin edildiği olmuştur.³⁸ Kaymakâmlar tayin edilirken nesep kararı

³⁶1697 sayımdan iki ay sonrasına ait bir kayıta Edremit'te iki müderrisin ismi geçmektedir. Bunlar Mustafa Efendi ile Halil Efendi ibn Ebubekir'dir. *EŞS*, nr. 1224A, vr. 22a.

³⁷Seyyid ve şeriflerin vergi muafiyetleri ile ilgili bazı farklı uygulamalar olmakla birlikte tekâlif-i şâkka ve tekâlif-i örfiyeden muaf oldukları belirtilmektedir. Öşür vergisine tabi oldukları bunun haricinde avâız-ı divânîye, nüzul, resm-i çift, bennâk, mücerred, duhan, kışlak vb. tekâlif-i örfiye ile şâkkadan muaftırlar. Bkz. Rüya Kılıç, "Seyyid ve Şeriflerin Osmanlı Yönetimiyle İlişkiler: XIV-XVI. Yüzyıllar", *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildiriler (7-9 Nisan 1999)*, Yay. Haz. Alaaddin Aköz-Bayram Ürekli-Ruhi Özcan, Konya 2000, s. 433-434.

³⁸Örneğin H.1096/M.1685 yılında Edremit'e sâdât için Seyyid Mehmed kaymakâm tayin edilmiştir. Ancak 1698 yılındaki başka bir kayıta Edremit ve Kemer kazalarındaki sâdât için tek bir kaymakâmın tayin edildiği anlaşılmaktadır. Yine 17. yüzyılın ikinci yarısında Edremit ve Bergama

vermemeleri, sâdâttan çeşitli adlar altında akçe almamaları ve onlara yardımcı olmaları hususlarında merkez tarafından ikaz edilmişlerdir (EŞS, 1218, 15b).

1697 sayımında, seyyidler belirmek üzere isimlerinin yanına sâdât ibaresi düşülmüştür. Fakat seyyid unvanlı olmalarına rağmen iki kişinin yanında bu ibarenin bulunmadığını belirtmekte fayda vardır.³⁹ Mevcut kayıtlardan hareketle 17. yüzyıl sonlarında Edremit Kasabası ve köylerinde sâdâtın toplamı 46'dır.⁴⁰ Bunların 17'si kasabada 29'u köylerde ikamet etmektedir. Bu rakamlar esas alındığında Edremit Kazası'nda askerî zümre içerisinde yeniçerilerinden sonra en kalabalık zümrenin sâdât olduğu ortaya çıkmaktadır. Zira aynı tarihlerde Edremit'teki sâdâtın toplamının Anadolu'nun çoğu kazasından daha yüksek olması da bunun en önemli kanıtıdır.⁴¹ Ancak kazadaki sâdâta dair tespit edilen bu rakamda sadece erkeklerin esas alındığını buna karşın kadınlar arasında da seyyide-şerife unvanlı kimselerin varlığını hatırd tutmak gerekmektedir.⁴²

kazalarındaki sâdât için tek kaymakam tayin edildiği tespit edilmiştir. EŞS, nr. 1221, vr. 95a; nr. 1218, vr. 15b; nr. 1226, vr. 130a.

³⁹Kadı Celâl Mahallesi'ndeki Seyyid Emrullah ile Hekimzâde Mahallesi'ndeki Seyyid Mustafa'nın isimleri yanında seyyidliklerini belirten ayrıca bir açıklama yoktur.

⁴⁰Kapıcıbaşı Mahallesi iki defa kaydedildiğinden ikinci kayıt esas alınmıştır.

⁴¹1698-99 yılında İsmail Paşa'nın Kütahya, Akşehir, Eskiil, Ereğli, Develi, Karahisar, Antakya, Adana, Halep ve Antep livâ ve kazalarındaki seyyidler kayda geçirdiği teftiş defterindeki rakamlar esas alındığında Edremit'in Antalya, Karahisar-ı Teke, Akşehir, Kütahya, Iğın, Eskişehir, Seydişehir, Beyşehir, Lârende, Aksaray, Niğde Silifke, Ermenek, Bor gibi çoğu yerleşim birimindeki seyyidlerden daha fazla sayıda seyyide sahip olduğu anlaşılmaktadır. Seyyidlerle ilgili tablolar ve ayrıntılar için bk. Ayhan Işık, *Meşihat Arşivi Belgeleri Işığında Seyyidler ve Nakîbü'l-Eşrafılık Müessesesi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2013.

⁴²Osmanlı Devleti'nde seyyid-şerifliğin kabulünde tek şart Ali-Fâtıma evladının soyundan gelmiş olmaktır. Dolayısıyla seyyidlik ve şeriflik için anne ve babadan herhangi birinin seyyid-şerif olmasının yeterliydi. Kadınlar arasında da seyyide-şerifeler mevcuttu ve bu kimseler evlendiklerinde bu statülerini sürdürmüşler ve doğan çocuk annesi vasıtasıyla sosyal konumunu belirleyebilmiştir. Bk. Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Seyyid", *TDVİA*, XXXVII, İstanbul 2009, s. 42. Rüya Kılıç, şer'iyye sicillerinden ve Nakîbü'l-eşraf defterlerinden yola çıkarak Osmanlı toplumunda seyyide ve şerifelerin

Edremit Kazası'ndaki sâdâtın mahalle ve köylerdeki dağılımına dair bir değerlendirme yapıldığında Kadı Celâl ve Kadı İlyas mahalleleri haricinde kalan sekiz mahallenin her birinde seyyid mevcuttur. Fakat Edremit köylerindeki seyyidlerin dağılımı kasabaya nispeten daha farklıdır. Çünkü listede kayıtlı 25 köyün sadece 10'unda seyyid vardır.⁴³ Bu köylerdeki seyyidlerin sayısı ise 1 ilâ 13 arasında değişmiştir. İbrahimce, Kızılkeçili, Araplar ve Çıkrıkçı köylerinde birer, Etmekçi ve Frenk'te ikişer, Kadı'da üç, Güre'de ise dört seyyid ikamet etmektedir. Edremit köyleri arasında seyyidlerin en kalabalık olduğu köy, demografik ve sosyoekonomik açıdan da diğerlerine nazaran farklı bir yere sahip olan Zeytinli'dir. Çünkü bu köyde 13 seyyid ikamet etmektedir.

Osmanlı toplumsal yapısı içerisinde devletin kendilerine gösterdiği ihtimam ve tanıdığı birtakım imtiyazlar sebebiyle askerî zümre içerisinde ayrıcalıklı bir yere sahip olan seyyidlerin, incelenen dönemde Edremit'teki varlıkları ile ilgili şer'iyye sicilleri önemli ip uçları sağlamaktadır. Buradan hareketle genel itibarıyla 17. yüzyılın sonlarında Edremit Kazası'nda seyyidlerin toplumsal hayatın önemli aktörlerinden olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Çünkü kazadaki seyyidler arasında vakıf görevlisi, zaviyedâr, mültezim ve imam gibi prestijli görevlerde bulunanlar mevcuttur. Bu ayrıcalıklı statüye rağmen Edremit'te seyyidlik iddiasında bulunan sadece bir kişi tespit edilmiştir ki bu isim Kulaklar Köyü'nden İbrahim bin Hasan'dır. Şubat 1697'de köy ahalisinden çok sayıda kişinin Edremit Mahkemesi'ne gelip şikâyetçi olmalarından anlaşılıyor ki İbrahim köyde hem seyyidlik iddiasında bulunmuş hem de ahaliye zulmetmiştir (EŞS, 1224A, 18b). İncelenen dönemde başkaca bir iddianın olmadığı ve seyyidlerin gerek kendi içlerinde gerek reâyâ ve gerekse askerî zümre ile olan ilişkilerinde ciddi sorunlar yaşamadıkları anlaşılmaktadır.

varlığından ve hatta bunların evlendikten sonra da statülerini sürdürdüklerini ve doğan çocuklarının da anneleri vasıtasıyla seyyid-şerif unvanını aldıklarını belirtmektedir. Rüya Kılıç, "a.g.t.", s. 426-427.

⁴³İbrahimce, Etmekçi, Kulaklar, Kızılkeçili, Güre, Kadı, Frenk, Zeytinli, Araplar ve Çıkrıkçı köylerinde sâdâtan kimseler vardır.

Edremit Kazası'ndaki askerî zümrenin en kalabalık kısmını yeniçeriler, cebeciler ve mehterhâne-i hayme neferlerinin yer aldığı yaya/piyade kapıkulları meydana getirmektedir. Bunlar arasında Osmanlı tarihinde adından çokça söz ettiren ve adeta kapıkulu ismiyle özdeşleşen Yeniçerilerin ayrıcalıklı yeri vardır. Devletin erken dönemlerinde kahramanlıkları ile seferlerin kazanılmasında birincil öneme sahip olan ocak, 16. yüzyıldan itibaren isyanları, nizama aykırı tutumları ve mağlubiyetlerdeki rolleri sebebiyle tartışılır hale gelmiştir.⁴⁴ Üstelik Yeniçeriler, Kanuni Sultan Süleyman'ın şehzadeleri Selim ve Bayezid arasındaki mücadele ve Bayezid'in isyanının bastırılmasından sonra Anadolu'da yasağcı ve korucu olarak istihdam edilmişlerdir (Beydilli, 2018: 458). Dolayısıyla bu dönemden itibaren yeniçeriler taşrada sıklıkla boy göstermeye başlamışlardır. Edremit Kazası'nda da 17. yüzyıl sonlarında hem kasaba hem köylerde çok sayıda yeniçeri mevcuttur. Fakat yeniçerilerin kazada tam olarak hangi tarihten itibaren görünür hale gelmeye başladıklarına dair kesin bilgi yoktur. Edremit şer'iyye sicilleri üzerinde yaptığımız incelemede 16. yüzyılın sonlarında Edremit'te yeniçerilerin adlarına rastlanmaya başlamıştır. Tespit edilen bu

⁴⁴Yeniçeri Ocağı'nın kurulması ve ocağın Osmanlı askeri teşkilatındaki yeri, kurumsal yapısı, ocakta yaşanan sorunlar ve lağvedilme süreci hakkında mevcut bazı çalışmalar için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatı'ndan Kapıkulu Ocakları*, I-II, TTK, Ankara 1988; Reşad Ekrem Koçu, *Yeniçeriler*, İstanbul 1964; Cemal Kafadar, *Yeniçeri-Esnaf Relations: Solidarity and Conflict*, Thesis (M.A.) McGill University, 1981; Andre Raymond, *Yeniçerilerin Kahiresi Abdurrahman Kethüda Zamanında Bir Osmanlı Kentinin Yükselişi*, YKY, İstanbul 1999; Mehmet Mert Sunar, *Cauldron of Dissent: A Study of the Janissary Corps 1807-1826*, Ph.D. Thesis, Binghamton University, 2006; Gülay Yılmaz, *The Economic and Social Roles of Janissaries in a 17th Century Ottoman City: The Case of Istanbul*, Ph.D. Thesis, McGill University, 2011; Nergiz Nazlar, *Some Aspects of the Organizational and Socio-Economic Role of the Janissaries (late 15th -early 17th c.)*, Ph.D. Thesis, İhsan Doğramacı Bilkent University, 2017; *Kavanin-i Yeniçeriyân: Yeniçeri Kanunları* (Haz. Tayfun Toroser), İstanbul 2011; Naime Yüksel Kayaçağlayan, *XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Yeniçerilerin Politik ve Sosyo-Ekonomik Rollerini: İstanbul Örneği*, Doktora Tezi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2018; Abdülkasım Gül, *18. Yüzyılda Yeniçeri Teşkilatı*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Erzurum 2020.

kayıtlar, yeniçerilerin yüzyılın ikinci yarısından itibaren taşrada daimî hale gelmeye başladıkları yönündeki bilgiyi doğrulamaktadır. 17. yüzyılın ilk yarısından itibaren ise yeniçerilerin Edremit'teki sosyal ve ekonomik hayat içerisine dâhil olup⁴⁵ ileri gelenler arasında yer aldıkları görülmektedir.⁴⁶ Örneğin Edremit Kazası'na bağlı Çıkrıkçı Köyü'ndeki bir olayda Ahmed Beşe olarak tanınan bir yeniçeriden "ağa" olarak bahsedildiği ve köyde bir ağılı ve işlerini yürütmek üzere bir hizmetkârının bulunduğu tespit edilmiştir (EŞS, 1223, 13a). Bu örnek Edremit kırsalındaki yeniçerilerin ziraat ve hayvancılıkla geçimlerini sağladıklarını göstermektedir. Bunun yanında kaza merkezinde de ileri gelenler/âyan arasında beşe unvanlı kişilere rastlanmıştır (EŞS, 1221, 36b).

⁴⁵Yaşar Yücel de kapıkullarının Osmanlı taşrasında şehirlerin sosyoekonomik yapısı içerisinde yerlerini aldıklarını ve reaya ile iç içe olduklarını ve hatta yeniçerilerin evlilikler yoluyla orta halli tabaka ile bütünleştiğini ifade etmekte ve bu görüşlerini şer'iyye sicillerinden gösterdiği örneklerle kanıtlamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yaşar Yücel, "XVI-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İdarî Yapısında Taşra Ümerasının Yerine Dair Düşünceler", *Belleten*, 41/163 (Temmuz 1977), s. 495- 506.

⁴⁶Özer Ergenç, Ankara ve Konya'yı ele aldığı çalışmasında kapıkullarının şehirlerde yerleşerek evlendiklerini, sanat ve ticaretle uğraşp reâyâ ile bütünleştiklerini belirtmektedir. Konuya dair ayrıntı için bkz. Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*, TVYY, İstanbul 2012, s. 176-182.

Tablo 2. Edremit Kazası Köylerinde Askerî Zümre (1967)⁴⁷

Köyler	İmam	Müezzin	Hatip	Kayyum	Mehter-i Hayme	Tımar	Sâdât	Yeniçeri	Cebeci	Sipah	Sipahi	Diğer ⁴⁷	Toplam
İbrahimce	1	---	---	---	---	---	1	2	---	---	---	---	4
Kızıl	1	---	---	---	---	---	---	2	---	---	---	---	3
Dereli	1	---	---	---	---	---	---	3	1	---	---	---	5
Bileler	1	---	---	---	---	---	---	1	---	---	---	---	2
..... ⁴⁸	---	---	---	---	---	1	---	1	---	---	---	---	2
Emekçi	1	---	---	---	---	---	2	2	---	---	---	---	5
Kaşıkçı	1	---	---	---	---	---	---	1	---	---	---	---	2
Kulaklar	---	---	---	---	---	---	1	1	---	---	---	---	2
Havran	---	---	---	---	3	---	---	11	---	1	4	---	19
Kızılkeçili	1	---	---	---	---	1	1	2	---	---	---	---	5
Güre	1	1	---	---	---	---	4	2	---	---	---	---	8
Tahta	1	---	---	---	---	---	---	5	---	---	---	---	6
Kadı	1	1	---	1	---	---	3	3	---	---	---	1	10
Şekviran	1	---	---	---	---	---	---	3	---	---	---	---	4
Firenk	1	---	---	---	---	---	2	2	---	---	---	---	5
Kırcalar	1	---	---	---	---	---	---	2	---	---	---	---	3
Eymir	1	---	---	---	---	---	---	1	---	---	---	---	2
Deliviran	1	---	---	---	---	---	---	1	---	---	---	---	2
Sarınc	1	---	---	---	---	---	---	2	---	---	---	---	3
Avcılar	1	---	---	---	---	---	---	4 ⁴⁹	---	---	---	---	5
Sakallar	---	---	---	---	---	---	---	1	---	---	---	---	1
Zeytinli	2	1	1	1	1	1	13	18 ⁵⁰	---	2	1	1	42
Araplar	---	---	---	---	---	---	1	2	---	---	---	1	4
Çoruk	---	---	---	---	---	---	---	4	1	---	---	---	5
Çıkrıkçı	---	---	---	---	---	---	1	---	---	---	---	---	1
Toplam	19	3	1	2	4	3	29	76	2	3	5	3	150

Edremit'teki kapıkulları arasında en kalabalık zümre yeniçerilerdir. Yeniçeriler Edremit'in hem kasaba hem köylerinde ikamet etmekteydi. 1697 sayımına göre kazada toplam 102

⁴⁷Tablo içindeki 47. Numaralı dipnot: Diğer kategorisindeki askerî taifeden kimseler sırasıyla Kadı köyündeki vaiz, Zeytinli köyündeki muhızır ve Araplar köyündeki kapıcıdır.

Tablo içindeki 48 numaralı dipnot: Listede bu köyün ismi yazılmamıştır.

Tablo içindeki 49 numaralı dipnot: Sayımda Avcılar köyünde dört yeniçerinin ismi geçip bunlardan Yusuf b. Mehmed için "yeniçerilik iddia eder" kaydı bulunmaktadır.

Tablo içindeki 50 numaralı dipnot: Sayımda Zeytinli köyünde 18 yeniçerinin ismi geçip bunlardan Mustafa b. Abdi için "yeniçeri iddi'a" kaydı bulunmaktadır.

yenîçeri olup⁴⁸ bunların 26'sı kasabada 76'sı köylerde ikamet etmektedir. Edremit'teki yenîçerilerin kasaba ve köylerdeki varlığı ve dağılımları ayrıntılı olarak incelendiğinde kasabadaki 10 mahallenin her birinde yenîçeri olduğu ve bunların sayısının bir ilâ dört arasında değiştii görölmektedir. Kadı Celâl, Kadı İlyas ve Tuzcu Murad mahallerinde birer; Cami-i Kebîr ve Turhan Beğ mahallelerinde ikişer; Hekimzâde Mahallesi'nde üçer ve Hacı Tuğrul, Soğanyemez, Kapıcıbaşı ve Cami-i Vasat mahallelerinde dörder yenîçeri vardı.

Köylerdeki yenîçeri varlığı ile ilgili tablo ise oldukça dikkat çekicidir. Çünkü listedeki 25 köyün 24'ünde yenîçeri mevcuttur. Yenîçeri bulunmayan tek köy ise Çıkırıkçı'dır.⁴⁹ Yenîçeri bulunan köylerdeki yenîçerilerin sayısı 1 ilâ 18 arasında değişmiştir. Köylerdeki yenîçeri varlığı ayrıntılı değerlendirildiğinde şöyle bir tablo ortaya çıkar; 24 köyün yedisinde birer, dokuzunda ikişer, dördünde üçer, birinde dört, birinde beş, birinde 11 ve birinde 18 yenîçeri vardır. Bu durumda Edremit köylerinin %33,25'inde bir ya da ikişer yenîçeri olduğu anlaşılmaktadır. Yenîçerilerin en kalabalık olduğu köyler arasında ise 18 yenîçeri ile Zeytinli ilk sırada yer alırken onu 11 yenîçeri ile Havran-ı Kebîr ve beş yenîçeri ile Tahta köyleri takip etmektedir.

Defterde Edremit'teki yenîçerilerin maaş ve bölükleri ile ilgili de bazı bilgiler mevcuttur. Edremit'teki yenîçerilerin mensup oldukları bölükler hususunda homojen bir dağılımın olup olmadığını tespit etmek için defterde yazılı bölüklere göz atıldığında; kazadaki toplam 102 yenîçerinin birbirinden farklı 33

⁴⁸Bunlardan iki kişi için yenîçeri ibaresi düşölmesine rağmen alta "iddia" olarak not düşölümüştür. Dereli köyünde ise bölükleri ve yevmiyeleri yazılı olduğu halde yenîçeri kaydı düşölmeyen iki kişi yenîçeri olarak kabul edilmiştir. Yine Çoruk köyündeki ilk kayıtta Mustafa bin Hüseyin'in yanında sadece mütekaid ibaresi düşölüp bölük ve yevmiyesi yazılı olduğundan ve ardından gelen üç kişinin yenîçeri olması sebebiyle bu kişi de yenîçeri olarak kabul edilmiştir.

⁴⁹Çıkırıkçı köyünde her ne kadar 17. yüzyılın sonlarında yenîçeri bulunmuyor görünse de 1645/1646 senesinde köyde meydana gelen bir olayda Ahmed Beşe adlı bir yenîçerinin burada ikamet ettiği tespit edilmiştir. Aradan geçen sürede Ahmed Beşe'nin ölümü ile köyde yenîçeri kalmamış olması muhtemeldir. Bk. EŞS, nr. 1224, vr. 13a.

bölüğe mensup oldukları tespit edilmiştir.⁵⁰ Bu bölüklerin bazısından sadece bir nefer bazısından 17 nefer vardır. Adları en fazla tekrar edilenler ise 20., 33., 60., 63., 72. ve 95. bölüklerdir. Kasabadaki yeniçerilerin mensup oldukları bölükler ekseriyetle birbirinden farklı olup sadece Soğanyemez Mahallesi'nde 20. bölükten biri mütekaid biri fiili görevde olan iki nefer yeniçeri vardır. Buna karşılık köylerdeki yeniçeriler arasında aynı bölükten olanların sayısı daha fazladır. Örneğin Zeytinli köyündeki yeniçerilerin 11'i 95. bölüktendir. Yine İbrahimce Köyü'ndeki iki yeniçerinin ikisi de 20. bölüktendir, keza Kadı Köyü'ndeki üç yeniçeri de 33. bölüktendir.

17. asır sonlarına gelindiğinde Osmanlı ordusu ve sosyoekonomik hayatı içerisindeki yerini halen muhafaza eden yeniçeriler, Anadolu'nun batısındaki bir kasaba olan Edremit'te de askerî zümre içerisinde belirleyici bir yere sahiptir. Zira Edremit'teki askerîler içerisinde yeniçeriler en kalabalık zümredir. Hatta askerî zümre mensubu her iki kişiden birinin yeniçeri olduğunu söylemek mübalağa olmayacaktır. Edremit kaza merkezindeki askerî zümre içinde yeniçerilerin oranı %37 iken köylerde bu oran %50'nin üzerindedir. Bu rakamlar aradan geçen zaman içerisinde yeniçerilerin taşrada ne denli yaygın hale geldiklerini gösteren önemli bir bulgudur. Diğer taraftan halen üzerinde tartışılardan ve yeni tanımlamalarla yorumlanmaya çalışılan 17. yüzyılın temel aktörlerinden birinin yeniçeriler olduğu ve yüzyılın doğasındaki askerî, siyasî ve sosyoekonomik gelişmelerle taşrada bu zümrenin palazlanması arasında doğrudan bir ilişki olduğu Edremit örneklemini ile tescillenmektedir.

Edremit'teki Kapıkulu Ocakları arasında yer alan bir diğer ocak cebecilerdir. Bilindiği üzere kapıkulu piyade sınıfından olan Cebeci Ocağı; yeniçerilerin ok, yay, kılıç ve tüfek gibi silah ve savaş levazımâtını tedarik, tamir, nakliye ve muhafazasından sorumludur (Uzunçarşılı, 1998: 3). 17. yüzyılın sonlarına doğru

⁵⁰Edremit'te 1., 2., 5., 7., 10., 11., 16., 17., 18., 20., 22., 23., 26., 29., 33., 34., 37., 39., 41., 42., 49., 57., 60., 61., 63., 64., 70., 72., 85., 87., 94., 95. ve 98. bölüklerden yeniçeri neferi mevcuttur.

sayısı 3500 civarında olan cebeciler⁵¹ sadece İstanbul'da değil kalelerde de görevlendirilmişlerdir.⁵² Bu dönemde Edremit'te toplam beş cebeci olup bunların üçü kasabada ikisi köylerde. Kasabadaki üç cebeci; Hekimzâde, Tuzcu Murad ve Cami-i Vasat mahallelerindedir. Köylerdeki duruma bakıldığında ise listede yer alan 25 köyden sadece Dereli ve Çoruk köylerinde birer cebeci mevcuttur. Bu rakamlardan yola çıkarak aslında 17. yüzyıl sonlarına gelindiğinde Edremit'te cebecilerin sayısının oldukça sınırlı kaldığı anlaşılmaktadır. Öte yandan sadece Edremit'teki yeniçerilerin mevcudunun 102 olduğu hesaba katıldığında iki ocağa dair taşrada kıyas götürmeyecek bir farkın bulunduğu ortaya çıkmaktadır. 17. yüzyılın ortalarında Konya'da benzer bir tablonun olması ve şehirde sadece beş nefer cebecinin varlığı (Oğuzoğlu, 1983: 172) varılan bu sonucu desteklemektedir.

Edremit'teki cebecilere dair ayrıntılar bununla sınırlı değildir. Çünkü cebecilerden bazısının bölükleri, yevmiyeleri ve hatta sayım yapıldığı esnadaki durumlarına dair bilgiler de mevcuttur. Örneğin Hekimzâde Mahallesi'nden Mehmed, birinci bölüğe kayıtlı olup yedi akçe yevmiyelidir ve sayım yapıldığında seferdedir.⁵³ Tuzcu Murad Mahallesi'ndeki Mustafa beşinci bölükten olup sekiz akçe yevmiyeli iken Câmî-i Vasat'taki cebeci Ahmed ile ilgili herhangi bir açıklama yoktur. Köylerde ise toplam iki cebeci kayıtlıdır. Bunlardan biri Dereli Köyü'ndeki Muslu, dördüncü

⁵¹1660'ta cebeciler 4800 nefer iken 1687'de ise 3503 veya 3453 nefer olduklarına dair iki farklı rakam verilmiştir. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 21.

⁵²Uzunçarşılı, kalelere cephaneye gönderilmesi ve buradaki cephanenin muhafazasının Cebeci Ocağı tarafından gönderilmiş cebecilere ait olduğunu belirtmektedir. Muhafız cebecileri denilen bu cebecilerin kalelerdeki görev süreleri üç yıldır. Bunlar haricinde kalelerde daimî olarak görev yapan yerli kulu statüsünde cebeciler de mevcuttur. Örneğin 17. yüzyıl başlarında Van Kalesi'nde Cebecibaşı dahil 7-10 nefer cebeci bulunmakta olup bunların yevmiyeleri 7-14 akçe arasında değişmektedir. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 5, 12; Orhan Kılıç, "Teşkilat ve İşleyiş Bakımından Doğu Hududundaki Osmanlı Kaleleri ve Mevâcib Defterleri", *OTAM*, Sayı: 31 (Bahar 2012), s. 107-108

⁵³Bu sefer, II. Mustafa'nın bizzat ordunun başında çıktığı ikinci Avusturya Seferi olmalıdır. Zira II. Mustafa 1695 senesinden başlayıp 1697 senesinde kadar üç defa Avusturya üzerine bizzat sefere çıkmıştır. Bk. Abdülkadir Özcan, "II. Mustafa", *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s. 276-277.

bölükten iken Çoruk Köyü'ndeki Mehmed, 10. bölükten mütekaid olup 11 akçe yevmiyesi vardır. Görüldüğü üzere cebecilerin bazılarına dair ayrıntıya ulaşmak mümkün olmuştur. Bu tablodan 17. yüzyılın sonlarında tıpkı yeniçeriler gibi taşrada cebecilerin de mevcut olduğu, fakat sayıca daha düşük düzeyde kaldıkları anlaşılmaktadır. Buna ilaveten Osmanlı ordusunun Avusturya cephesinde seferde olduğu esnada Edremit'teki beş cebeciden biri mütekaid iken kalan dört cebeciden ise sadece birinin seferde bulunması 1683 senesi sonrasındaki süreçte devletin taşradaki kapıkulları ile sipahilerin sefere katılmaları hususunda verdiği çabanın haklılığını ortaya koymaktadır.

Edremit Kazası'nda Yeniçeriler ve Cebecilerden başka kapıkulu süvarilerinden neferlerin bulunduğu da anlaşılmaktadır. Bilindiği üzere Kapıkulu ocakları piyade ve süvari bölüklerinden meydana gelmiştir. Süvari bölükleri için Altı Bölük halkı tabiri kullanılmıştır.⁵⁴ Bunların piyadeler gibi İstanbul'da kışlaları bulunmadığından çoğunlukla İstanbul ve çevresi ile Anadolu ve Rumeli'deki çeşitli şehirlerde ikamet etmekteydiler (Özcan, 1989: 531). Karesi Sancağı da Altı Bölük neferlerinin bulunduğu yerlerden biridir. Sancaktaki bu askerlerin bir kısmı Balıkesir ve civarında iken bir kısmı Edremit, Kemer (Kemer-i Edremid) ve Ayazmend taraflarında ikamet etmekteydi. Sicillerdeki kayıtlardan anlaşıldığı üzere 17. yüzyılın ikinci yarısında buradaki Altı Bölük neferleri için zâbit, kethüda ve kethüdayeri tayin edilmiştir (EŞS, 1222, 110b; 1226, 111a).

1697 sayımında Edremit Kasabası'nda üç ve köylerde üç olmak üzere toplam altı nefer olan ve kilârî sipâhiyân, bölük sipahisi ve sipah olarak kayıtlı askerî taifesinin Altı Bölük halkından oldukları

⁵⁴Kapıkulu süvari bölüklerinden ilki olan Silâhdâr Bölüğü I. Murad devrinde, sipah bölüğü ise Fatih Sultan Mehmed devrinde kurulmuştur. Ulufeciyân-ı Yemîn (sağ ulufeciler) ve Ulufeciyân-ı Yesâr (sol ulufeciler) ile Gurebâ-yı Yemîn (sağ garibler) ve Gurebâ-yı Yesâr (sol garibler) ise XV. yüzyılda kurulmuştur. Kapıkulu süvari bölükleri için kapıkulu piyade ocaklarından, Galata, İbrahim Paşa ve Edirne saraylarından, Enderun'daki odalardan (koğuşlardan) ve Bostancı Ocağı'ndan çıkma yapılırdı. Ayrıntılar için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, II, s. 137-144; Abdülkadir Özcan, "Altı Bölük", *TDVİA*, II, İstanbul 1989, s. 531.

anlaşılmaktadır.⁵⁵ Bunların ortak özellikleri ise altısının da mütekaid olmasıdır. Kasabadaki üç nefer Kadı Celal, Cami-i Kebir ve Tuzcu Murad mahallelerindedir. Kadı Celal Mahallesi'ndeki Fettah, diğerlerinden nispeten farklı konuma sahiptir. Çünkü Fettah, Topkapı Sarayı'nda Enderun'daki içoğlan odalarından/koğuşlarından biri olan Kilerli Odası'ndan Sipah Bölüğü'ne çıkarılmıştır. İ. H. Uzunçarşılı da bu odadan kapıkulu süvari bölüklerine çıkma yapıldığından bahsetmektedir (Uzunçarşılı, 1988: 315). Tuzcu Murad Mahallesi'ndeki Hüseyin b. Osman'ın ise 129. Bölükten ve yedi akçe yevmiesi olan mütekaid bir sipah olduğu anlaşılmaktadır. Köylerdeki üç neferin ise biri Havran-ı Kebîr'de⁵⁶ ikisi Zeytinli'dedir.

Edremit'te kapıkulu piyade ve süvarilerinin yanında timarlı sipahiler de mevcuttu. Timarlı sipahiler 16. yüzyılda Osmanlı ordusunun en mühim kısmını teşkil etmesine rağmen yüzyılın sonlarındaki uzun süren Safevi ve Avusturya savaşları, Celali isyanları, devletin içinde bulunduğu mali sorunlar timar sisteminde birtakım aksaklıkları beraberinde getirmiştir. Hatta 17. yüzyılın sonlarına gelindiğinde ise timarlı sipahilerin Osmanlı ordusu içerisindeki işlevi iyice zayıflamıştır.⁵⁷ Bu nedenle olsa gerek 1697 sayımında Edremit'te timarlı olarak kayıtlı sadece üç nefer mevcuttur. Bunlar Kızılkeçili ve Zeytinli köyleri ile listede ismi yazılmamış bir köydedir. Bunların yanında Havran köyünde dört ve Zeytinli köyünde bir olmak üzere toplam beş nefer mütekaid sipahi vardır.⁵⁸ Yine 1583'te Edremit Kazası'na bağlı Dereli Köyü'ndeki timarı tasarruf eden Hasan Bey isminde bir sipahi mevcut iken (EŞS, 1211, 72b) 1697'de köyde herhangi bir sipahiye dair kayıt yoktur.

⁵⁵Sipah Bölüğü Kapıkulu süvarilerinden olmakla birlikte bunlar için sipahi tabirinin de kullanıldığı bilinmektedir.

⁵⁶Havran köyündeki Mehmed bölük sipahisi olarak kayıtlıdır.

⁵⁷Ayrıntı için bk. Halil İnalçık, "Timar", *TDVİA*, XLI, İstanbul 2012, s. 168-173; Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Timar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler*, IX, 2002, s. 899-908.

⁵⁸Fatma Acun, sipahilerin fiziksel olarak savaşa katılamayacak duruma geldiğinde emekliye ayrıldığını ve yerine oğlunu bıraktığını belirtir. Bkz. Fatma Acun, "Klasik Dönem Eyalet İdare Tarzı Olarak Timar Sistemi ve Uygulaması", *Türkler*, IX, 2002, s. 906.

Son olarak listede mehter-i hayme olarak kayıtlı dört nefere rastlanmıştır. Bunlar çadır ve gereçlerini yapmaktadırlar. Çünkü Osmanlı Devleti'nde Mehterân-ı hayme (Çadır mehterleri) adı altında padişahların çadırlarını kurup kaldıran ve koruyan bir teşkilat mevcuttu.⁵⁹ Fatih Sultan Mehmed devrinde kurulan bu teşkilatın ayrıca bütün saray çadırlarını dikmek ve muhafaza etmek, çadırların malzemelerini temin ve diğer mefruşat malzemelerini hazırlamak gibi görevleri vardı. 17. yüzyıl başlarında 835 nefer olan hayme mehterleri 18. yüzyılın sonlarına gelindiğinde her biri 861 nefer olan dört bölükten müteşekkildi.⁶⁰

17. yüzyıl sonlarında Edremit'te mehter-i hayme neferleri teşkilatlı bir durumda olup başlarında bir zabıt bulunuyordu.⁶¹ Sayıca önemsiz gibi görünmekle birlikte Edremit'in Havran-ı Kebîr Köyü'nde üç, Zeytinli Köyü'nde bir⁶² nefer mehter kaydedilmiştir. Havran-ı Kebîr'deki üç neferin isimlerinin yanına üçünün de seferde bulunmadığı belirtilmiştir. Üstelik bunların ikisi yedi yıldır, biri ise dört yıldır sefere iştirak etmemiştir. Aslında bu kayıt dahi yüzyılın son çeyreğinde batı cephesinde süregelen savaşlarda devletin taşradaki askerî birlikleri sefere ikna etme hususunda ciddi sıkıntılar yaşadığının bir göstergesidir.

Edremit'teki kapıkulu piyade ve süvarileri ile tımarlı sipahileri arasında mütekaid olanların hatırı sayılır bir yere sahip olduklarını belirtmekte yarar vardır. Kasabada yeniçeri, cebeci ve sipah sayısı toplam 32 olup bunların 12'si yani %37,5'i mütekaiddir. Kısaca kasabada ikamet eden yeniçeri, cebeci ve sipahların 1/3'ünden fazlası emeklidir. Köylerdeki sonuçlara göz

⁵⁹16. yüzyılda İbrahim Paşa Sarayı'nda bulunan Mehterhane İstanbul'daki yangınlardan etkilenmiş ve 1808 yılındaki yangında neredeyse tamamen yanmıştır. Bkz. Nurhan Atasoy, *İbrahim Paşa Sarayı*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayını, İstanbul 1972, s. 14; Mütercim Ahmed Âsım Efendi, *Âsım Efendi Tarihi*, (Yay. Haz. Ziya Yılmaz), 2. Cild, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları, İstanbul 2015, s. 1402.

⁶⁰Cenap Çürük, "Çadır Mehterleri", *TDVİA*, VIII, s. 165; M. Zeki Pakalın, "Mehteran-ı Hayme", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, II, MEB, İstanbul 1993, s. 445-446.

⁶¹Edremit hayme neferleri zabıtlığına ocak emekdârlarından birinci bölük yoldaşı Hacı Ahmed tayin olmuştur (H. 1097). *EŞS*, nr. 1227, vr. 32a.

⁶²Zeytinli köyünde Mehmed b. Abdi mehter olarak kaydedilmiştir.

atıldığında mütekaid oranının belirgin olarak düştüğü görülmektedir. Edremit köylerinde toplam 90 olan yeniçeri, cebeci, kapıkulu süvarileri, sipahi ve mehter-i hayme neferlerinden sadece 12'si yani %13'ü mütekaiddir. Genele bakıldığında ise Edremit Kazası'nda askerî zümre içerisinde mütekaidlerin oranı %11'dir.

4.Tahrir Sonrası Ne Oldu?

Edremit Kazası'ndaki 1697 sayımı sadece devletin aldığı bir dizi tedbirden mi ibaretti? Ya da devletin seferlerdeki katılımı hızlandırmak için yapmış olduğu rutin işlemlerin bir parçası mıydı? Edremit şer'iyye sicilleri detaylı incelendiğinde işin böyle olmadığını söyleyecek delillere ulaşılmıştır. 1697 yılı Mart ve Nisan aylarında Edremit Kazası'na art arda gelen emirler askerî zümrenin tamamıyla sefere iştirakini sağlamaya yönelikti ve bu konuda taşradaki idarecilerin sert ve sıkı tedbirler almaları istenmişti. Bundan sonraki ikinci aşamada sefere gitmeyen, sefer yolundan veyahut seferden firar eden askerî taifesinin mallarına el konulup kendilerinin yakalanıp kalebent edilmeleri emredilmiştir. Bu emrin uygulanması için de Edremit'teki imam ve müderrisler başta olmak üzere kasabada reâyâdan bazı kimseler ile il erleri⁶³ birbirlerine kefile bağlanmıştır. Bu kefalette kasabadaki 10 mahalle imamının, müderrisin ve bir şeyhin ismi yer almıştır. Edremit'te reâyâ ve il erlerine ait isim listesinin ise çoğunlukla kasabadaki esnaf temsilcileri ile esnaftan kimselerden müteşekkil olduğu tespit edilmiştir. Bunlar arasında; Ahi Baba, Debbağ Üstadı Mehmed, Helvacı Mehmed, Pabuççu Musa, Üstad Mustafa, Abdi Çelebi, Keçeci İbrahim vd. isimleri sayılabilir. Devletin bu konuda ne denli ciddi ve kararlı olduğunu gösteren

⁶³Teşekkülü Osmanlı Devleti'nin kuruluş dönemine kadar götürülen il erlerinin bu dönemlerde orduda yardımcı kuvvet statüsünde hizmet gördüklerinden bahsedilmektedir. Ancak 16. yüzyılın sonlarına doğru Celali Ayaklanmaları, suhte isyanları ve uzun süren savaşlar sebebiyle daha çok taşrada güvenliği sağlamakta görevlendirilmişlerdir. Taşrada eli silah tutan gençler arasından seçilen il erlerinin başlarına merkezden yiğitbaşı tayin edilmiştir. İl erleri, görevleri karşılığında bazı vergilerden muaf olmuşlar ve nakdi ücret almışlardır. Ayrıntı için bkz. Mücteba İlgürel, "İl Erleri", *TDVİA*, XXII, İstanbul 2000, s. 59-61.

ikinci bir adım ise seferberlik emrine rağmen sefere iştirak etmeyen askerîlerin kovuşturulması için sabık Sekbanbaşı Mehmed Ağa'nın görevlendirilmiş olmasıdır. Sekban Mehmed Ağa da Edremit ve civarının teftişi için Osman Çavuş'u yetkilendirmiştir. Neticede 13 Haziran 1697'de Edremit'te bir teftiş yapılmış ve bu teftişte Hasan Beşe, Mehmed Beşe ve Şamî Mehmed Beşe'nin sefere gitmedikleri tespit edilmiştir. Bunlardan Edremit'te esnafılık yapan Hasan Beşe ile Mehmed Beşe'nin ortak işlettikleri börekçi dükkânı ile Hasan Beşe'nin şahsen işlettiği diğer bir börekçi dükkânı mühürlenmiştir. Hekimzâde Mahallesi'nde ikamet eden Şamî Mehmed Beşe hakkında ise ayrıntılı bilgi olmamakla birlikte sefere gitmediği için evinin mühürlendiği kaydedilmiştir (EŞS, 1224A, 22a). Bu kayıt aslında bir yönüyle devletin sefere gitmeyenlerle ilgili kararlılığını gösterirken diğer taraftan taşrada askerî zümrenden olan kimseler arasında esnafılık yapanların varlığını da teyit etmektedir.

Edremit Kazası'nda askerîlerin kovuşturma süreci bunlarla sınırlı kalmamıştır. Padişahın emrine rağmen seferden imtina eden bir kişi daha vardı ki o da Yeniçeri Ocağı 94. Bölükten olup Kapıcıbaşı Mahallesi'nde ikamet eden Şerif b. Mehmed'dir. Derdest edilip mahkemeye çıkarılan bu yeniçerinin durumu imamlar, şeyhler ve müderrisler ile kasabanın ileri gelenlerinden müteşekkil bir heyete sorulmuştur. Verilen cevaplardan Şerif b. Mehmed'in sicilinin oldukça kabarık olduğu anlaşılmaktadır. O; hamam ve muallimhâne ile kasaba sakini Mehmed Bey'in evini basan ve Müslümanların evini taşıyan kısaca Edremitlilerin yaka silktiği bir eşkiya idi (EŞS, 1224A, 22a). Sicilde padişah fermanına itaatsizlik eden bu kişilerin akıbeti ile ilgili bir bilgiye ulaşılammıştır. Ancak Edremit'e gönderilen fermanlardaki ifadeler dikkate alındığında bunların idam edildiklerini söylemek mümkün görünmektedir.⁶⁴

⁶⁴Edremit'e gönderilen fermanlarda sefer emrini almış olmalarına rağmen hanelerinde, köylerinde ve çiftliklerinde kendi işleriyle meşgul olmaya devam eden askerîlerin diğerlerine ibret olması için kapılarının önlerinde asılmaları emredilmiştir. EŞS, nr. 1224A, vr. 21b.

Sonuç

II. Viyana mağlubiyetinden (1683) Karlofça Antlaşması'na (1699) kadar devam eden Kutsal İttifak Savaşları'nda Osmanlı Devleti merkez ve taşradaki tüm askerî nüfusun seferber edilmesi için yoğun çaba sarfetmiştir. Merkezden tayin ettiği paşalar vasıtasıyla Anadolu'daki askerî taifesi denetlenip sayımı yapılmıştır. Edremit Kazası'ndaki sayımın benzerlerinin Balıkesir ve Manisa'da da yapıldığı tespit edilmiştir. Edremit sayımına bakıldığında 17. yüzyılın sonlarında kazada askerî zümre mensubu 220 kişi bulunmaktadır. Bunların 70'i kasabada, kalan 150'si Edremit'in yirmi beş köyündedir. Oransal olarak bakıldığında askerîlerin %32'sinin kasabada, %68'inin köylerde ikamet ettiği anlaşılmaktadır. Elde edilen toplam rakamın 17. yüzyılın sonlarındaki Edremit Kazası'nın gerçek nüfusu içerisindeki oranını elimizdeki veriler çerçevesinde ortaya koymak pek olası görünmese de 16. yüzyılın sonlarındaki hane verileri esas alındığında⁶⁵ askerî zümrenin Edremit kaza merkezinin yaklaşık % 14-15'ini oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Aslında Özer Ergenç de Ankara'da askerîlerin şehir nüfusunun %13-15'lik bir kısmını meydana getirdiğini ifade etmiştir (Ergenç, 2012: 66).

Köylerde 16. yüzyıl sonlarından 1697'ye gelinceye kadar idarî birtakım değişikliklerin olması ve 1697 sayımı listesinde eksik köylerin bulunması sebebiyle böyle bir oran vermek pek isabetli değildir. Buna rağmen sayımdaki verilerden yola çıkarak oluşturulan tablolar Edremit'teki askerî zümreye dair kesin ve mukayese edilebilir bilgiler vermektedir. Şöyle ki 17. yüzyılın sonlarında Edremit'te askerî zümrenin içerisinde en kalabalık zümre tartışmasız bir biçimde Yeniçerilerdir. Yeniçeriler hem kaza merkezinde hem de köylerde sayıca diğer askerî unsurlardan

⁶⁵1573 yılı tahririnde Edremit kaza merkezinde 517 hane bulunduğu belirtilirken aynı tarihte Kemer Kazası ahalisinin İstanbul'a gönderdiği bir arzda, Edremit kaza merkezinde 400-450 ev bulunduğu belirtilmiştir. Bu iki veriden yola çıkarak 17. yüzyıl sonunda Edremit'te ortalama 500 hanenin bulunduğu esas alınmıştır. Hane sayısı için bk. Yılmaz, *a.g.t.*, s. 122-123; *EŞS*, nr. 1211, vr. 72b.

katbekat fazladır ve hemen her köyde en az bir yeniçerinin varlığı taşrada ne denli yaygın olduklarını göstermektedir. Fakat eldeki sayımdan yeniçerilerin aralarında herhangi bir akrabalık ilişkisi olup olmadığına dair yorumda bulunmak güçtür. Yeniçerilerden sonra kazadaki en kalabalık askerî zümrenin sâdât ve imamlar olduğu anlaşılmaktadır. Seyyidlerin Edremit ve köylerindeki toplamı 46'dır. Fakat yeniçerilerin aksine seyyidlerin kaza merkezi ve köylerde homojen bir dağılımı mevcut değildir. Diğer taraftan kazadaki seyyidlerin toplamının Anadolu'daki çoğu kazadan daha yüksek olduğu da ortaya çıkmaktadır. Askerîler içerisinde en kalabalık üçüncü zümre olan imamların toplam sayısı ise 28'dir. Sonuç olarak 17. yüzyılın sonlarında Edremit örneğinde askerî zümre içerisinde yeniçeri, sâdât ve imamların belirleyici bir yere sahip olduğu açıkça anlaşılmaktadır.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

BOA, *Edirne Şer'iyye Sicili*, nr. 23.

BOA, *Edremit Şer'iyye Sicilleri* (EŞS), nr. 1211, 1218, 1221, 1222, 1223, 1224A, 1225, 1226, 1227.

BOA, *Galata Şer'iyye Sicilleri* (GŞS), nr. 15, 20.

BOA, *Konya Şer'iyye Sicili* (KŞS), nr. 18.

BOA, *Mühimme Defterleri* (ADVNS.MHM.d), nr. 106, 107.

BOA, *Tapu Tahrir* (TT) d. nr. 166.

BOA, *İbnülemin Tevcihat*, (İE.TCT.), nr. 3/376

BOA, *Ali Emiri Sultan II. Mustafa*, (AE.SMST.II.), nr. 17/1615.

Kitap ve Makaleler

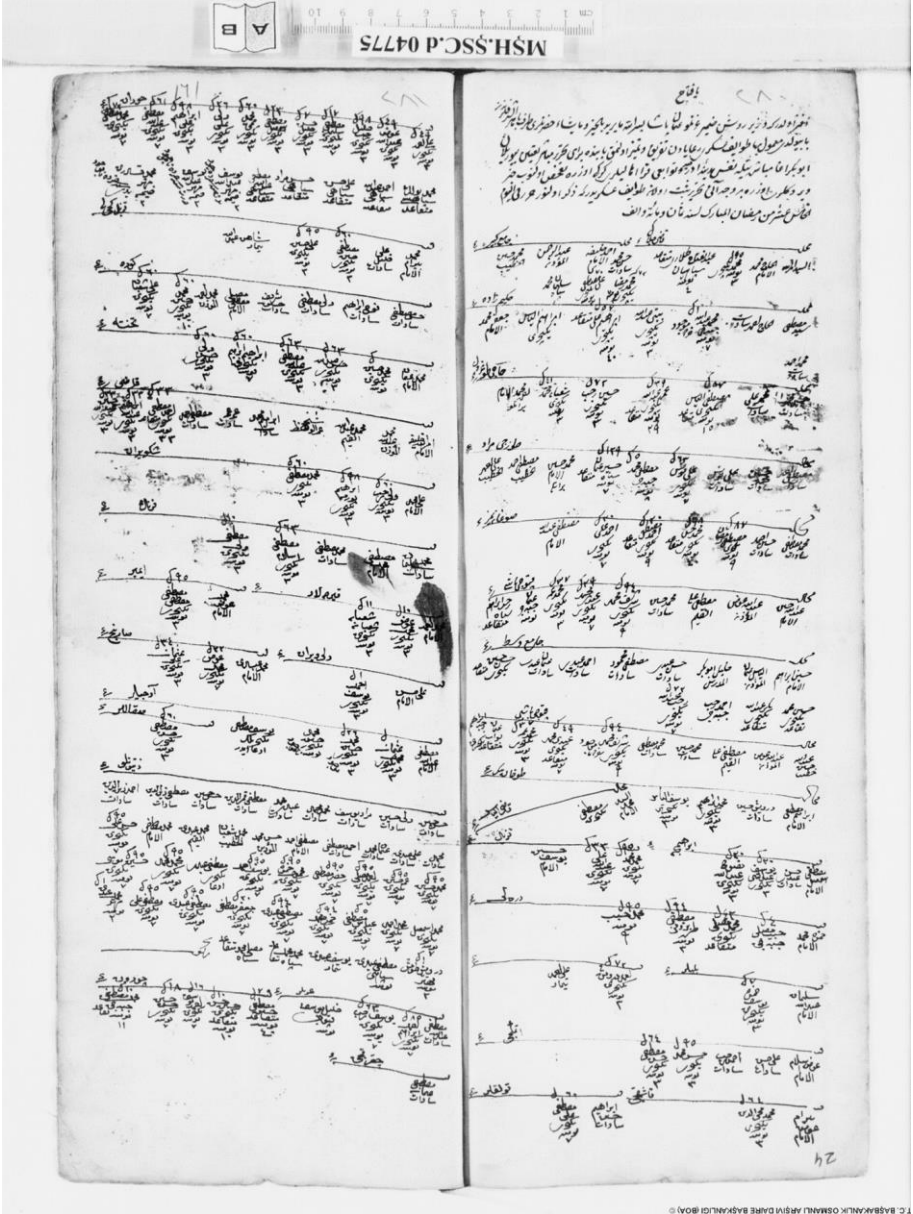
Akman, M, Gedikli, F. (Haz.) (2012). *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 20 Numaralı Sicil (H. 1005-1007/M. 1596-1599)*, İSAM: İstanbul.

Akgündüz, M. (2019). *Osmanlı Döneminde Cami Hatipliği*, İstanbul.

- Baktır, M. (1988). Hutbe. *TDVİA, XVIII*, İstanbul, s. 425-428.
- Barkan, Ö. L. (1966). Edirne Askerî Kassamına Ait Tereke Defterleri (1545-1659). *Belgeler*, III/5-6, s. 1-479.
- Beydilli, K. (2001). *Osmanlı Döneminde İmamlar ve Bir İmamın Günlüğü*, İstanbul.
- Beydilli, K. (2013). Yeniçeri. *TDVİA, XLIII*, 450-462.
- Çürük, C. (1993). Çadır Mehterleri. *TDVİA, VIII*, 165-166.
- Ergenç, Ö. (2012). *XVI. Yüzyılda Ankara ve Konya*. İstanbul: TVYY.
- Halaçoğlu, Y. (1991). *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı*. Ankara: TTK.
- İlgürel, M. (1989). Ahmed II, *TDVİA, II*, 33-34.
- İnalcık, H. (1953). 15. Asır Türkiye İktisadî ve İçtimaî Tarihi Kaynakları. *İÜ İktisat Fakültesi Mecmuası*, 15/1-4, s. 51-75.
- İnalcık, H. (1959). Osmanlılar'da Raiyyet Rüsûmu. *Belleten*, XXIII/92, s. 575-610.
- İnalcık, H. (1990). Osmanlı Toplum Yapısının Evrimi (Çev. M. Özden-F. Unan). *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 11, s. 30-41.
- İpşirli, M. (1994). Ehl-i Örf. *TDVİA, X*, 519-520.
- İpşirli, M. (2000). İlmiye. *TDVİA, XXII*, 141-145.
- Günalan, R., Mert, T. (Haz.) (2012). *İstanbul Kadı Sicilleri Galata Mahkemesi 15 Numaralı Sicil (H. 981-1000/M. 1573-1591)*, İSAM, İstanbul.
- Kılıç, R. (1999). Seyyid ve Şeriflerin Osmanlı Yönetimiyle İlişkiler: XIV-XVI. Yüzyıllar. *Uluslararası Kuruluşunun 700. Yıl Dönümünde Bütün Yönleriyle Osmanlı Devleti Kongresi Bildiriler (7-9 Nisan 1999)*. Yay. Haz. Alaaddin Aköz-Bayram Ürekli-Ruhi Özcan. Konya, s. 425-436.
- Küçükaşçı, M. S. (2009). "Seyyid", *TDVİA, XXXVII*, 40-43.
- Küçükaşçı, M. S. (2020). "Müezzin", *TDVİA, XXXI*, 489-495.

- Oğuzoğlu, Yusuf (1983). Osmanlı Şehirlerindeki Askerilerin Ekonomik Durumlarına İlişkin Bazı Bilgiler. *Birinci Askeri Tarih Semineri Bildiriler*, II. Ankara. s. 169-176.
- Öz, M. (2007) “Osmanlılar, Sosyal Hayat Osmanlı Toplumunu”, *TDVİA, XXXIII*, 532-538.
- Öz, M. (2007). Reâyâ. *TDVİA, XXXIV*, 490-493.
- Özcan, A. (2003). Mehmed IV. *TDVİA, XXVIII*, 414-418.
- Özcan, A. (2006) Mustafa II, *TDVİA, XXXI*, 275-280.
- Özcan, A. (2010). Süleyman II. *TDVİA, XXXVIII*, 75-80.
- Özcan, A. (1989). Altı Bölük, *TDVİA, II*, 531.
- Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I-II*, İstanbul.
- Sahillioğlu, H. (1991). Askerî. *TDVİA, II*, 488-489.
- Sevinç, T. (2010). “17. Yüzyıl Sonlarında Başarısız Bir Sefer Girişimi: 1695 Mora Seferi”, *History Studies*, II/3, 285-306.
- Topal, M. (Haz.) (2018). *Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Nusretnâme, (İnceleme-Metin (1106-1133/1695-1721))*. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1995). *Osmanlı Tarihi, III*. Ankara: TTK.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*. Ankara: TTK.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devlet Teşkilatı'ndan Kapıkulu Ocakları, II*. Ankara: TTK.
- Yediyıldız, B. (1994). “Osmanlı Toplumunu”, *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* (Ed. E. İhsanoğlu). *IRCİCA, I*, s. 441-510.
- Yılmaz, F. (1995). *XVI. Yüzyılda Edremit Kazası*. Doktora Tezi, İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zinkeisen, J. W. (2011). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, (Çev.: Nilüfer Epçeli)*, V. İstanbul: Yeditepe Yay.

Ek. 1. Edremit Kazası'ndaki Askerî Tahrir Defteri (Edremit Şer'iyye Sicili, nr.1224A, vr. 24a)

Grafik 1.**Grafik 2.**